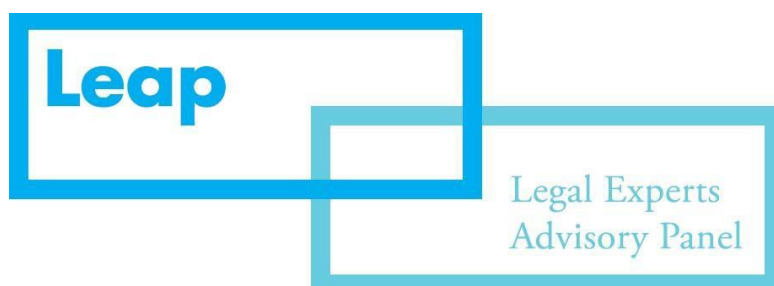
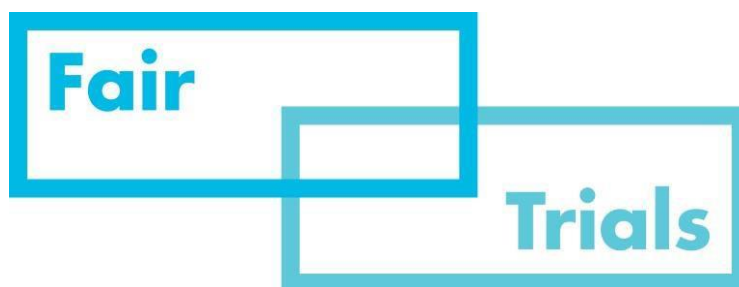

MAPA PUTA ZA PRIMENU INSTRUMENATA ZA PRAKTIČARE

**DIREKTIVA EU O PROCEDURALNIM ZAŠTITNIM MERAMA ZA DECU
KOJA SU OSUMNJIČENA ILI OKRIVLJENA LICA U KRIVIČNIM
POSTUPKU:**

PRIRUČNIK ZA SPROVOĐENJE

O FairTrials-u

Fair Trials je međunarodna organizacija za ljudska prava sa kancelarijama u Londonu, Briselu i Vašingtonu, D.C., koja se fokusira na poboljšanje prava na pravično suđenje u skladu sa međunarodnim standardima. Naš rad se zasniva na uverenju da su pravična suđenja jedan od kamena temeljca pravičnog društva: oni sprečavaju uništavanje života zbog greške pravde i čine društva sigurnijim doprinoseći transparentnim i pouzdanim pravosudnim sistemima koji održavaju poverenje javnosti. Iako je u principu univerzalno priznato, u praksi se osnovno ljudsko pravo na pravično suđenje rutinski zloupotrebljava. Rad Fair Trails-a kombinuje: (a) pomoć osumnjičenima u razumevanju i ostvarivanju njihovih prava; (b) izgradnju angažovane i informisane mreže branioca pravičnog suđenja (uključujući NVO-ove, advokate i akademike); i (c) suzbijanje osnovnih uzroka nepravednih suđenja putem istraživanja, sporova, političkog zagovaranja i kampanja.

O Savetodavnom panelu pravnih stručnjaka

Savetodavni panel pravnih stručnjaka (ili LEAP) je mreža stručnjaka iz oblasti krivičnog pravosuđa i ljudskih prava na nivou EU, koja radi na promovisanju pravične i delotvorne sudske saradnje u Evropi. Trenutno ima preko 155 članova organizacije, sa predstavnicima pravnih kompanija, organizacija civilnog društva i akademskih institucija, koji obuhvataju svih 28 država članica EU.

U koordinaciji sa Fair Trails-om, LEAP je u mogućnosti da ponudi ekspertske stavove o širokom nizu tema iz oblasti krivičnog pravosuđa EU, dok istovremeno podstiče saradnju između branioca ljudskih prava u prekograničnom radu. EU je priznala važnost LEAP-a, koji je prepoznao doprinos mreže pravosuđu EU.

Fair Trials i LEAP žele da izraze posebnu zahvalnost **Stephanie Rap** sa Univerziteta u Lajdenu na pružanju ekspertize o pravima deteta i pomoći koju nam je pružila u sastavljanju ovog Priručnika.

Za dalje informacije kontaktirajte:

Ralph Bunche
Regionalni direktor za
Evropu
+32(0)24242354

ralph.bunche@fairtrials.net

Silvia Lorenzo Perez
Pravni i politički asistent
+32(0)2425 8447

silvia.lorenzoperez@fairtrials.net

Gianluca Cesaro
Službenik za
komunikaciju
+32(0)24258447

gianluca.cesaro@fairtrials.net

Ova publikacija je izrađena uz finansijsku podršku Programa za pravosuđe Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Međunarodne organizacije Fair Trails International i ne može se na bilo koji način smatrati da odražava stavove Evropske komisije

Sadržaj

PRIRUČNIK ZA SPROVOĐENJE DIREKTIVE O DETETU	4
I. UVOD I OSNOVNE INFORMACIJE	4
A. Područje primene i ciljevi.....	4
B. Definicije	4
C. Osnovni koncepti u maloletničkom pravosuđu	4
D. Mapa puta za primenu proceduralnih prava	6
II. DIREKTIVA O DETETU	7
A. Direktiva o detetu	7
B. Odredbe Direktive.....	8
III. KLJUČNA NAČELA DIREKTIVE O DETETU	15
A. Područje primene maloletničkog pravosuđa	15
B. Najbolji interesi deteta	16
C. Delotvorno učešće	18
D. Pravo na pravnu pomoć.....	19
E. Zaštita privatnosti i poverljivost.....	23
IV. PRIMENA DIREKTIVE O DETETU U PRAKSI	24
A. Hapšenje i policijsko ispitivanje	24
Pravo na pravnu pomoć.....	24
Delotvorno učešće	26
Pravo na saslušanje	26
Pravo na informisanje	27
Privatnost i poverljivost	29
Diverzija.....	29
B. Pritvor	30
Krajnje mere ograničene na najkraći odgovarajući vremenski period.....	30
Pravo na informisanje	33
Blagostanje	33
C. Sudski postupci	34
Pravo na informisanje	34
Pravo na saslušanje	35
Zaštita privatnosti	36

Nakon ročišta	37
V. ZAKLJUČAK.....	38

PRIRUČNIK ZA SPROVOĐENJE DIREKTIVE O DETETU

I. UVOD I OSNOVNE INFORMACIJE

A. Područje primene i ciljevi

1. Prava deteta u sistemima maloletničkog pravosuđa kontinuirano su se razvijala tokom nekoliko decenija kroz niz međunarodnih i evropskih pravnih instrumenata. Većina ključnih načela za podršku maloletničkom pravosuđu i pravima deteta koja su osumnjičena ili okrivljena lica sadržana su u ovim standardima, od kojih su samo neki obavezujući i direktno izvršni. Direktiva 2016/800 o proceduralnim zaštitnim merama za decu koja su osumnjičena ili okrivljena lica u krivičnom postupku (**Direktiva o detetu**), koja je usvojena 2016. godine, osmišljena je da potvrdi ista načela u obavezujućoj pravnoj meri na koju se stručnjaci širom EU mogu lakše pozvati.
2. Ovaj Priručnik predstavlja smernice za advokate i druge praktičare koji rade sa decom u sukobu sa zakonom, naročito pošto koriste **Direktivu o detetu** u domaćim parnicama. On sadrži pregled relevantnih odredbi Direktive, kao i detaljnije informacije o načinu na koji se Direktiva može koristiti za utvrđivanje i odbranu prava deteta u sukobu sa zakonom u različitim fazama krivičnog postupka.
3. Nadamo se da će takođe podstaći članove LEAP-a i njihove mreže da identifikuju stalne probleme u nacionalnom zakonodavstvu i praksi koje Direktiva može rešiti, u cilju obezbeđivanja okvira za razvoj strategija za informisanje daljih reformi u oblasti prava i prakse na domaćem i regionalnom nivou.

B. Definicije

4. Prvo, neki izrazi koji su zajednički među različitim međunarodnim standardima zahtevaju definiciju:
  - „dete“ znači svako lice mlađe od 18 godina (videti član 1. UN Konvencije o pravima deteta (**CRC**) i dalje razmatranje u delu III u nastavku teksta).
  - „Deca u sukobu sa zakonom“ su sva deca koja su osumnjičena ili okrivljena lica u krivičnom postupku.
  - „Maloletničko pravosuđe“ se shvata kao skup standarda koji prepoznaju dete u sukobu sa zakonom kao ljudsko biće sa pravom na pravično suđenje, ali i sa posebnim statusom koji zahteva poseban tretman deteta. Ovaj pristup je prepoznat u članu 40. CRC-a, osnovnoj odredbi o maloletničkom pravosuđu.
  - „advokat“ znači svako lice koje je, u skladu sa nacionalnim zakonom, kvalifikovano i ima pravo pružanja pravnog saveta i pomoći osumnjičenim ili okrivljenim licima.

C. Osnovni koncepti u maloletničkom pravosuđu

5. Koncept maloletničkog pravosuđa razvijen je i unapređen kroz niz međunarodnih pravnih instrumenata, uključujući one koje su usvojile Ujedinjene nacije i Savet Evrope. Najuticajniji od ovih instrumenata usvojeni su od strane UN-a u osamdesetim godinama i uključuju:
- Standardna minimalna pravila UN-a za uređenje maloletničkog pravosuđa (**Pekinška pravila**, 1985);
  - Konvencija UN-a o pravima deteta (**CRC**, 1989)
  - Pravila za zaštitu maloletnika lišenih slobode (**Pravila iz Havane** 1990); i
  - Opšti komentar br. 10 o pravima deteta u maloletničkom pravosuđu, koji je usvojio Komitet UN-a za prava deteta (**CRC komitet**).
6. Slične standarde je naknadno razvio Komitet ministara Saveta Evrope (**SE**) radi daljeg jačanja zaštite dece u sukobu sa zakonom. Oni obuhvataju:
- Evropska pravila za maloletne počinioce koji podležu sankcijama ili merama (**Evropska pravila**, 2008);
  - Smernice Komiteta ministara Saveta Evrope o pravdi prilagođenoj deci (**Smernice**)¹. Ni Evropska Pravila niti Smernice nisu obavezujuće *per se*, ali su imale značajnu ulogu u oblikovanju sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (**ECtHR**).²
7. Iako je samo CRC obavezujuća, ova mreža „mekog prava“ definisala je osnovne koncepte koji podržavaju **Direktivu o detetu**. „Maloletničko pravosuđe“ prvobitno je definisano u Pekinškim pravilima kao sistem koji naglašava dobrobit deteta i proporcionalnost reakcije u odnosu na decu počinoce i njihove prekršaje.³ Ovaj koncept je značajno u CRC-u, u kome se zahteva da se deca u sukobu sa zakonom tretiraju na način koji je u skladu sa dva osnovna načela.
- Prvo je da svako dete ima pravo na pravično postupanje, uz puno poštovanje njegovog ljudskog dostojanstva i pravo na pravično suđenje.
  - Drugo je da svako dete ima pravo na tretman na poseban način koji je naklonjen detetu.⁴ To znači, između ostalog, da svaka intervencija u okviru maloletničkog pravosuđa treba da ima za cilj reintegraciju deteta u društvo i omogućiti mu⁵ da ima konstruktivnu ulogu. Drugim rečima, deca bi trebala biti u stanju da uče iz svojih grešaka i trebaju dobiti podršku za sprečavanje ponovnog izvršenja prekršaja, a sve to treba učiniti na pravičan način.⁶
8. Mere koje se preduzimaju u odnosu na decu moraju se uskladiti sa ciljevima maloletničkog pravosuđa. One moraju poboljšati dobrobit deteta; moraju biti proporcionalne, naklonjene deci i moraju da poštuju ljudsko dostojanstvo deteta i pravo na pravično suđenje; i, takođe, moraju omogućiti detetu ponovnu integraciju u društvo. CRC takođe zahteva da mere budu u skladu sa opštim načelima CRC-a sadržanim u članovima 2. (nediskriminacija), 3. (najbolji interes deteta), 6. (pravo na život) i 12. (pravo na saslušanje).⁷

¹Liefwaard2016.

²Liefwaard2016; Videti takođe: ECtHR *Blokhin protiv Rusije* (2016), pred. br. 47152/06, ist. 80, 170 i 203; ECtHR *M&M. protiv Hrvatske* (2015), pred. br. 10161/13, i st. 102; ECtHR *Z.J. protiv Litvanije* (2014), pred. br. 60092/12, i st. 73 i 104; ECtHR *D. i ostali protiv Malte* (2012), pred. br. 64791/10, i st. 38.

³Pekinško pravilo 5.

⁴Liefwaard 2015.

⁵Iz praktičnih razloga, ovaj priručnik se odnosi na decu i advokate u muškom rodu. Ženska deca i advokati se smatraju uključenim u reference

⁶Liefwaard 2015

⁷Opšti komentar (GC)10, st. 5.

Član 3. CRC-a zahteva od vlasti da usvoje holistički pristup prema detetu i razmišljaju izvan uskih zakonskih odredbi, uzimajući u obzir fizički, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i društveni razvoj deteta.⁸

9. Štaviše, član 40(2) CRC-a sadrži listu minimalnih standarda, navodeći pravo svakog deteta u sukobu sa zakonom na pravično postupanje i suđenje. Prema rečima CRC komiteta, ovi standardi uključuju zabranu retroaktivnog maloletničkog pravosuđa; pretpostavku nevinosti; pravo na delotvorno učešće u postupku; pravo na upućivanje i direktno informisanje o optužbama; pravo na pravnu ili drugu odgovarajuću pomoć; pravo na odluke bez odlaganja i uz učešće roditelja; slobodu od prinudne samo-inkriminacije; jednakost oružja; pravo na žalbu; pravo na besplatnu pomoć prevodioca; i, pravo na potpuno poštovanje privatnosti.⁹
10. Evropska pravila slično uključuju i uslov da se sankcije ili mere zasnivaju na najboljim interesima deteta i da budu predmet načela proporcionalnosti, tj. sankcije ili mere će zavistiti od težine izvršenog krivičnog dela i uzimati u obzir starost deteta, fizičko i mentalno blagostanje, razvoj, kapacitete i lične okolnosti.¹⁰Nadalje, oni zahtevaju da se mere prilagođavaju pojedinačno,¹¹da se sprovede bez nepotrebnog odlaganja,¹²i da se primenjuje načelo minimalne intervencije.¹³
11. Pristup CRC-a maloletničkom pravosuđu je da svako dete ima pravo na tretman na poseban i prijateljski nastojen način. Ovo je osnova pojma o pravičnosti prema detetu, koji je detaljno objašnjen na evropskom nivou usvajanjem Smernica. Pravosuđe prilagođeno deci postalo je deo evropskog pravnog i političkog okvira koji se odnosi na položaj deteta u sistemima krivičnog pravosuđa.¹⁴Posebno se odnosi na pravičnost koja je pristupačna, pogodna za uzrast, brza, marljiva, prilagođena i fokusirana na potrebe i prava deteta.¹⁵Načela pravosuđa prilagođenog deci odnose se na svaki sudski i upravni postupak koji uključuje decu (svako lice mlađe od 18 godina, Smernica II (a)).

D. Mapa puta za primenu proceduralnih prava

12. Države članice EU blisko sarađuju u pitanjima prekograničnog izvršenja zakona, prvenstveno putem mehanizama međusobnog priznavanja kao što je evropski nalog za hapšenje (**EAW**). Delotvornost takvih mehanizama oslanja se na uzajamno poverenje između pravosudnih organa da će svako poštovati prava dotičnih lica, što je posebno garantovano Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (**ECHR**).
13. Međutim, saradnja je narušena činjenicom da pravosudni organi koji su pozvani da sarađuju jedni sa drugima, u stvarnosti, nemaju puno poverenje u međusobno usklađivanje sa ovim standardima.
14. U cilju jačanja sistema, EU je počela da primenjuje minimalne standarde za regulisanje određenih aspekata krivičnog postupka kroz program pod nazivom „Mapa puta za primenu proceduralnih prava“

---

⁸GC14, st. 4.

⁹GC 10, st. 41-67.

¹⁰Evropsko pravilo 5.

¹¹Evropsko pravilo 6.

¹²Evropsko pravilo 9.

¹³Evropsko pravilo 10.

¹⁴Liefwaard 2016.

¹⁵Smernice II(c).

(*Mapa puta*). Iako ove mere imaju svoje poreklo u osiguranju međusobnog poverenja, rezultat je skup direktiva, koji obezbeđuje minimalne standarde kako bi se osiguralo međusobno poverenje. Ono što je od presudnog značaja je to što ove veze obavezuju nacionalne organe u svim predmetima, uključujući one koje nemaju prekogranični element.

Tabela1: Pregled direktiva na osnovu Mape puta za jačanje proceduralnih prava osumnjičenih ili okrivljenih lica u krivičnom postupku

	Direktiva	Datum usvajanja
1.	Direktiva 2010/64 o pravu na tumačenje i prevođenje u krivičnom postupku (<i>Direktiva o tumačenju i prevođenju</i>)	20. oktobar 2010.
2.	Direktiva 2012/13 o pravu na informisanje u krivičnom postupku (<i>Direktiva o informisanju</i>)	22. maj 2012.
3.	Direktiva 2013/48 o pravu na pristup advokatu u krivičnom postupku i postupku Evropskog naloga za hapšenje (<i>Direktiva o pristupu advokatu</i>)	22. oktobar 2013.
4.	Direktiva 2016/343 o jačanju određenih aspekata pretpostavke nevinosti i prava na prisustvo suđenju u krivičnom postupku (<i>Direktiva o pretpostavci nevinosti</i>)	9. mart 2016.
5.	Direktiva 2016/800 o proceduralnim zaštitnim merama za decu koja su osumnjičena ili okrivljena lica u krivičnom postupku (<i>Direktiva o detetu</i>)	11. maj 2016.
6.	Direktiva o pravnoj pomoći 2016/1919 za osumnjičena i okrivljena u krivičnom postupku i za tražena lica u postupku Evropskog naloga za hapšenje (<i>Direktiva o pravnoj pomoći</i>)	26. oktobar 2016.

15. Ovaj skup instrumenata se fokusira na Direktivu 2016/800 o proceduralnim zaštitnim merama za decu koja su osumnjičena ili okrivljena lica u krivičnom postupku (*Direktiva o detetu*), koja je usvojena 2016.

II. DIREKTIVA O DETETU

A. Direktiva o detetu

16. Komisija EU je prepoznala da, uprkos postojanju brojnih međunarodnih i evropskih standarda u oblasti maloletničkog pravosuđa, stepen proceduralnih zaštitnih mera za decu u sukobu sa zakonom nije bio dovoljan da bi se garantovalo delotvorno učešće dece u krivičnom postupku i da su potrebna poboljšanja da bi se podstaklo međusobno poverenje između država članica.¹⁶ Konkretno, Komisija je smatrala da je CRC previše širok i ograničen u primenljivosti na krivične postupke i priznaje da drugim međunarodnim i regionalnim standardima o deci u sukobu sa zakonom nedostaje obavezujući efekat u odnosu na države članice. Smatra se da je jurisprudencija ECtHR-a o pravima deteta rasuta što rezultira u različitim tumačenjima i različitim stepenima primene.¹⁷
17. *Direktiva o detetu* usvojena je u maju 2016. godine, a rok za njeno prenošenje je 11. jun 2019. godine (tj. do tog datuma svaka država članica mora primeniti direktivu u okviru svog nacionalnog prava donošenjem odgovarajućih sprovedbenih mera).
18. *Direktiva o detetu* uspostavlja zajedničke minimalne standarde o proceduralnim zaštitnim merama za decu koja su obavezujuća širom EU, a osmišljena je tako da delotvorno priznavanje prava deteta koje je osumnjičeno lice učini jednostavnijim tako što će uvesti obavezujuću silu prema zakonu EU.

¹⁶Procena uticaja Komisije, 4.1.1.

¹⁷Ibid

Ona se zasniva na načelima

uključenim u postojećim međunarodnim i evropskim standardima, uključujući Smernice ¹⁸ i sadrži klauzulu o „ograničavanju ili odstupanju“ u kojoj se navodi da se zaštita predviđena Direktivom ne može tumačiti na način koji je ispod onog u CRC-u i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Za advokate ovo znači da CRC i ECHR, kao i pružanje autoritativnih smernica putem različitih sredstava kao što su sudska praksa, opšti komentari i načela mekog prava, takođe mogu pomoći u tumačenju odredbi Direktive i popunjavanju svih preostalih praznina.

B. Odredbe Direktive

19. Rezime ključnih odredbi **Direktive o detetu** dat je u nastavku. O ovim odredbama detaljnije se govori u drugoj polovini ovog poglavlja.

Odredba	Tema	Značajni aspekti
Član 1	Predmet	Direktiva obuhvata dve kategorije dece: <ul style="list-style-type: none"> • Osumnjičena i okrivljena lica u krivičnom postupku (u tački 17. isključeni su postupci koji su posebno namenjeni deci koji vode do zaštitnih, edukativnih ili korektivnih mera); i • Pojedinci koji su predmet postupka EAW-a.
Član 2	Područje primene	Direktiva se primenjuje do konačnog utvrđivanja predmeta (što ne uključuje izricanje kazne nakon izricanja presude), uključujući sve žalbe dece koja su mlađa od 18 godina ili napune 18 godina za vreme trajanja krivičnog postupka (međutim, Preambula 12. podstiče države članice da prošire zaštitne mere do 21 godine).
Član 3	Definicije	<ul style="list-style-type: none"> • „Dete“ je lice mlađe od 18 godina, ali postoji pretpostavka da je pojedinac dete ako postoji neizvesnost u pogledu njegovog uzrasta. • „Nosilac roditeljske odgovornosti“ odnosi se na lice koje ima sva prava i dužnosti koje se odnose na ličnost ili imovinu deteta dato fizičkom ili pravnom licu putem presude, primene zakona ili ugovora koji ima pravne posledice, uključujući prava starateljstva i prava pristupa.
Član 4	Pravo na informisanje	Kada deca budu upoznata sa činjenicom da su osumnjičeni ili okrivljeni u krivičnom postupku, oni moraju odmah biti obavesteni o njihovim pravima prema Direktivi o informisanju (2012/13/EU) i, drugo, o opštim aspektima vođenja postupka. Objašnjenje prava deteta treba dati na jednostavan i dostupan jezik i treba ga snimiti. Kada dete dobija pismo o pravima, pismo treba uključiti upućivanje na njihova prava iz Direktive o detetu.

¹⁸Preambula 7

		<p>Dete se <i>odmah</i> obaveštava o svojim pravima iz Direktive o pravu na informisanje, kao i određenim pravima koje dete ima prema Direktivi o detetu, uključujući i:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pravo na obaveštavanje nosioca roditeljske odgovornosti; • Pravo na pomoć advokata; • Pravo na privatnost; • Pravo na pratnju nosioca roditeljske odgovornosti; i • Pravo na pravnu pomoć. <p><i>U najranijoj mogućoj fazi postupka</i>, dete se obaveštava o dodatnim pravima uključujući:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pravo na pojedinačnu procenu; • Pravo na medicinski pregled; • Pravo na ograničenje lišavanja slobode i korišćenje alternativnih mera; • Pravo na pratnju nosioca roditeljske odgovornosti tokom sudskih ročišta; • Pravo na lično pojavljivanje na suđenju; i • Pravo na delotvorna pravna sredstva. <p><i>Nakon lišavanja slobode</i>, daju se informacije o:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pravu na poseban tretman tokom lišenosti slobode.
<p>Član 5</p>	<p>Pravo na obaveštavanje nosioca roditeljske odgovornosti</p>	<p>Direktiva zahteva od država članica da osiguraju da je nosilac roditeljske odgovornosti obavešten o pravima deteta. Prema Preambuli 22, ovo treba učiniti što je pre moguće i sa takvim detaljima koji su neophodni za očuvanje pravičnosti postupka i delotvornog ostvarivanja prava deteta.</p> <p>Druga odgovarajuća odrasla osoba, po predlogu deteta i nakon prihvatanja od strane nadležnih organa, treba se informisati ako je:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Informisanje nosioca roditeljske odgovornosti suprotno interesu deteta; ili • Nakon razumnih pokušaja, nije moguće identifikovati ili doći do nosioca roditeljske odgovornosti; ili • Može ugroziti krivičnu istragu (kada postoji sumnja da je nosilac roditeljske odgovornosti saučesnik u krivičnom delu). • Ako dete ne odredi odgovarajuću odraslu osobu ili određena odrasla osoba nije prihvatljiva za nadležne organe, nadležni organi bi trebali odrediti drugo lice uzimajući u obzir najbolje interese deteta.

Član 6	Pomoć advokata	<p>Deca koja su osumnjičena ili okrivljena lica imaju pravo na pristup advokatu u skladu sa Direktivom o pristupu advokatu (2013/48 / EU).</p> <p>Države članice moraju osigurati detetu pomoć od strane advokata kako bi im se omogućilo da delotvorno ostvaruju svoja prava.</p> <p>Deci pomaže advokat bez nepotrebnog odlaganja kada dete je upoznato sa činjenicom da je osumnjičeno ili okrivljeno lice:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pre ispitivanja policije ili drugih organa za sprovođenje zakona ili sudskih vlasti; ili • Na početku istražnih ili radnji prikupljanja dokaza (to uključuje barem dokaznu radnju prepoznavanja, konfrontaciju i rekonstrukciju mesta zločina); ili • Nakon lišavanja slobode; ili • Kada su pozvani da se pojave pred sudom, u predviđenom roku pre nego što se pojave pred tim sudom. <p>Takva pomoć obuhvata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pravo na upoznavanje i privatno komuniciranje , uključujući i pre ispitivanja; • Pomoć advokata tokom ispitivanja; i • Pomoć tokom istražnih radnji. <p>Države članice mogu odstupiti od nekih od gorenavedenih odredbi, ali u svakom slučaju deca imaju pravo na pomoć advokata:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kada su pozvani na sud ili pred sudiju u cilju donošenja odluke odluke o pritvoru; i/ili • Tokom pritvora. <p>Države članice moraju poštovati pravo na poverljivost između advokata i deteta, a od prava na poverljivost se ne može odstupiti.</p>
Član 7	Pravo na pojedinačnu procenu	<p>Države članice moraju osigurati da se uzmu u obzir specifične potrebe deteta, kao što su zaštita, obrazovanje, obuka i socijalna integracija. Da bi se to postiglo, pojedinačnu procenu mora izvršiti kvalifikovano osoblje, primenom, koliko je to moguće, multidisciplinarnog pristupa za procenu detetove ličnosti, zrelosti i ekonomskog, socijalnog i porodičnog porekla, kao i svih ranjivosti (kao što je intelektualna invalidnosti i teškoće u komunikaciji). Procene treba sprovesti u najranijoj fazi i uz blisko uključivanje deteta.</p> <p>Procena može utvrditi i ukazati na relevantne informacije koje bi mogle biti od pomoći u određivanju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li neke od specifičnih mera ostvaruju koristi za dete; • Prikladnosti i delotvornosti mera predostrožnosti; i

		<ul style="list-style-type: none"> • Odluke u krivičnom postupku, uključujući izricanje kazne.
Član 8	Pravo na medicinski pregled	Deca lišena slobode imaju pravo na medicinski pregled bez nepotrebnog odlaganja u cilju procene njihovog mentalnog i fizičkog stanja. Trebalo bi ga izvršiti stručnjak i trebao bi biti što je više neinvazivan. Rezultate medicinskog pregleda treba uzimati u obzir prilikom utvrđivanja sposobnosti deteta da bude predmet ispitivanja i drugih istražnih radnji ili mera koje treba preduzeti u odnosu na dete. Zahtev za medicinski pregled može uložiti dete, nosilac roditeljske odgovornosti ili advokat deteta.
Član 9	Audio-vizuelno snimanje ispitivanja	Direktiva zahteva da ispitivanje deteta podleže audio-vizuelnom snimanju kada je proporcionalno u okolnostima predmeta, uzimajući u obzir okolnosti kao što je prisustvo advokata ili da li je dete lišeno slobode, uvek imajući u vidu najbolji interes deteta.
Član 10	Ograničavanje i lišavanje slobode	Lišavanje slobode treba iskoristiti kao meru poslednjeg izbora i za najkraće vreme. Odluka o lišavanju deteta slobode mora biti obrazložena i podložna sudskoj kontroli, u redovnim intervalima, na zahtev deteta, advokata deteta ili pravosudnog organa koji nije sud. Odluke treba doneti bez nepotrebnog odlaganja.
Član 11	Alternativne mere	Alternativne mere pritvora trebaju biti dostupne kada je to prikladno.
Član 12	Poseban tretman u slučaju lišavanja slobode	Decu treba držati odvojeno od odraslih, osim ako to nije u najboljem interesu deteta. U slučaju policijskog pritvora, države članice mogu odstupiti od toga kada izuzetne okolnosti onemogućavaju odvajanje ili kada je to u najboljem interesu deteta. U slučaju pritvora deteta, treba preduzeti odgovarajuće mere: <ul style="list-style-type: none"> • Osigurati i očuvati zdravlje, mentalni i fizički razvoj; • Osigurati pravo na obrazovanje i obuku, uključujući slučajeve kada dete ima invaliditet; • Osigurati delotvorno i redovno ostvarivanje prava na porodični život (Preambula 51); • Osigurati pristup programima koji podstiču razvoj i reintegraciju u društvo; • Osigurati poštovanje slobode veroispovesti ili uverenja (Preambula 52); i • Dozvoliti detetu da se što pre susretne sa nosiocem roditeljske odgovornosti, sve dok je to kompatibilno sa istražnim i operativnim zahtevima.

Član 13	Pravovremeni i marljiv tretman predmeta	Države članice moraju preduzeti sve odgovarajuće mere kako bi se osiguralo da se krivični postupak tretira kao hitan, sa dužnom pažnjom i da se dete tretira na način koji štiti njegovo dostojanstvo i odgovara njegovom uzrastu, zrelosti i nivou razumevanja (uzimajući u obzir posebne potrebe, uključujući bilo kakve probleme u komunikaciji).
Član 14	Pravo na zaštitu privatnosti	Države članice treba da osiguraju zaštitu prava deteta na privatnost tokom krivičnog postupka. Sudska ročišta u vezi sa detetom treba održavati u odsustvu javnosti ili sudovi i sudije mogu odlučiti da održe takva ročišta u odsustvu javnosti. Države članice takođe treba da podstiču medije u primeni mera samoregulacije radi postizanja ovog cilja.
Član 15	Pravo prisustva nosioca roditeljske odgovornosti tokom postupka	Države članice treba da osiguraju da deca imaju pravo na prisustvo nosioca roditeljske odgovornosti tokom sudskih postupaka. Odgovarajuća odrasla osoba može biti imenovana u takvim okolnostima i na osnovu metoda navedenih u članu 5. Države članice treba da osiguraju da je nosilac roditeljske odgovornosti ili druga odgovarajuća odrasla osoba prisutna tokom postupka, osim na sudskim ročištima, ako je to u najboljem interesu deteta i prisustvo te osobe ne ugrožava krivični postupak.
Član 16	Pravo na lično pojavljivanje i učešće u suđenju	Države članice moraju osigurati da dete ima pravo da bude prisutno na suđenju i da preduzmu sve neophodne mere kako bi detetu omogućile delotvorno učestvovanje, uključujući mogućnost saslušanja i izražavanja stavova (prema članu 60, države članice takođe treba da preduzmu odgovarajuće mere za obezbeđivanje prisustva deteta na suđenju, uključujući podnošenje poziva nosiocu roditeljske odgovornosti). Deca koja nisu prisutna na suđenju imaju pravo na novo suđenje ili drugo pravno sredstvo.
Član 17	Postupak Evropskog naloga za hapšenje	Direktiva štiti određena prava deteta koja su predmet postupka EAW-a. Ova prava uključuju: <ul style="list-style-type: none"> • Pravo na pravnu pomoć; • Pravo na obaveštavanje nosioca roditeljske odgovornosti; • Pravo na medicinski pregled; • Pravo na ograničenje lišavanja slobode; i • Pravo prisustva nosioca roditeljske odgovornosti u krivičnom postupku.
Član 18	Pravo na pravnu pomoć	Pravna pomoć mora biti dostupna tamo gde je to neophodno kako bi se garantovalo delotvorno ostvarivanje prava na pomoć advokata.

Član 19	Pravno sredstvo	Dete ima pravo na delotvorno pravno sredstvo prema nacionalnom pravu u slučaju kršenja njegovih prava prema Direktivi.
Član 20	Osposobljava nje	Države članice moraju preduzeti odgovarajuće mere kako bi osigurale da sudije i tužioci imaju specifične kompetencije ili imaju delotvoran pristup određenoj obuci. Takođe bi trebali preduzeti odgovarajuće mere za promovisanje obuke za advokate koji rade sa decom i podstiču inicijative koje omogućavaju adekvatnu obuku onima koji pružaju pomoć deci i usluge restorativne pravde.
Član 23	Klauzula o ograničenj u i odstupanj u	Direktivu nikako ne treba tumačiti kao regresiju iz Povelje, ECHR-a ili međunarodnog prava, uključujući UN CRC.

III. KLJUČNA NAČELA DIREKTIVE O DETETU

20. **Direktiva o detetu** značajna je u velikoj mjeri zbog toga što daje specifičnost i direktnu primenljivost nekih od osnovnih koncepata maloletničkog pravosuđa razvijenih u drugim međunarodnim i evropskim standardima. Oblik koji se uzima u obzir u Direktivi, sada se ispituje, uzimanjem u obzir svake ključne zaštite koju direktiva pruža i stavljajući je u širi kontekst međunarodnog i evropskog prava (posebno CRC-a). Ovdje su uzete u obzir oblasti dvosmislenosti u odredbama Direktive, a njihove implikacije u praksi su detaljnije ispitane u odeljku IV.

A. Područje primene maloletničkog pravosuđa

21. **Direktiva o detetu** definiše „dete“ kao svako lice mlađe od 18,¹⁹ godina i zahteva da tamo gde postoji neizvesnost u pogledu starosti, važi pretpostavka da je branjenik dete.²⁰ Direktiva takođe izričito predviđa da se u slučaju da dete napuni 18 godina u toku krivičnog postupka, i dalje primenjuje direktiva na taj postupak.²¹ Direktiva se takođe primenjuje kad god je dete lišeno slobode, bez obzira na fazu krivičnog postupka.²²

22. Direktiva je stoga strožija od CRC-a, koja se primenjuje na lica ispod 18 godina starosti, osim ako se prema nacionalnom pravu koji se primenjuje na dete, zrelost ne stekne ranije (član 1. CRC). Pekinška pravila i pravila iz Havane takođe omogućavaju domaćem zakonodavcu određenu fleksibilnost u definisanju koja deca podležu posebnoj zakonskoj zaštiti.²³ Međutim, Direktiva ne ide u skladu sa Evropskim pravilima, koja podstiču države da prošire područje primene na maloletničko pravosuđe na „mlade punoletne počinioce“, što znači lica između 18 i 21 godine za koja se tvrdi da su počinili ili su počinili krivično delo.²⁴

23. **Direktiva o detetu** takođe se ne primenjuje u predmetima koji uključuju prekršaje (pod uslovom da pritvor ne može biti izrečen kao sankcija, a za izricanje bilo kakve sankcije se može žaliti sudu).²⁵ To može dovesti do neizvesnosti s obzirom da „prekršaji“ nisu jasno definisani, ostavljajući prostor državama članicama EU da isključe određena krivična dela iz okvira.

24. Advokati trebaju biti svesni da čak i ako je krivično delo kvalifikovano kao maloletno prema domaćem pravu, ipak se može okarakterisati kao krivična prijava u skladu sa članom 6 ECHR-a. Prema ECHR-u, krivična prijava ima autonomno značenje. Na kraju ECtHR je taj koji odlučuje o tome šta se kvalifikuje kao krivična prijava i prema tome za koja krivična dela je potrebno pravično suđenje (uključujući i pravo na pravnu pomoć) u skladu sa članom 6. ECHR-a.²⁶

¹⁹Član 3(1) Direktive o detetu.

²⁰Član 3(1) Direktive o detetu.

²¹Član 2(3) Direktive o detetu.

²²Član 2(6) Direktive o detetu

²³„Maloletnik“ prema Pekinškim pravilima je dete ili mlada osoba koja se prema odgovarajućem pravnom sistemu može optužiti za krivično delo na način koji se razlikuje od odrasle osobe (Pravilo 2.2 (a) Pekinških pravila). Zapravo, Pekinška pravila pružaju slobodu domaćem zakonodavcu da definiše 'maloletnika' u odnosu na sistem maloletničkog pravosuđa. Nasuprot tome, "maloletnik" prema pravilima iz Havane je svako lice mlađe od 18 godina. Pravila iz Havane međutim takođe propisuju da starosnu granicu ispod 18 godina u okviru koje je dozvoljeno lišavanje deteta slobode, treba odrediti zakonom (Pravilo 11 (a) pravila iz Havane)

²⁴Evropska pravila 17 i 21.2.

²⁵Druge direktive iz Plana primene sadrže slične klauzule. Međutim, one nisu identične onima iz Direktive o detetu

²⁶ECHR *Engel protiv Holandije* (1976), pred.br. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72.

B. Najbolji interesi deteta

25. Jasno je da su najbolji interesi deteta ključni koncept u **Direktivi o detetu**, koja naglašava da se države članice „trebaju pobrinuti da primarni cilj bude *zaštita interesa deteta*“ (naglasak dodat).²⁷ Koncept najboljeg interesa deteta je fleksibilan i prilagodljiv. Treba ga prilagoditi i definisati na individualnoj osnovi.²⁸ Izraz „primarno razmatranje“ znači da se najbolji interesi deteta ne mogu razmatrati na istom nivou kao i svi drugi razlozi.²⁹ Ova jaka pozicija je opravdana posebnom situacijom deteta: „zavisnost, zrelost, pravni status i, često, nedostatak prava glasa.“³⁰ Direktiva takođe izričito predviđa da najbolji interes deteta treba da bude odlučujući faktor u širokom spektru odluka,³¹ uključujući i one koji se odnose na pristup advokatu, ulogu roditelja i drugih odgovarajućih odraslih i pritvor pre suđenja.
26. Ovaj pristup odražava član 3(1) CRC-a, koji daje detetu pravo da oceni i uzme u obzir svoje najbolje interese kao primarno razmatranje u svim postupcima ili odlukama koje se tiču njega, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi.³² To znači da advokati imaju važnu dužnost da osiguraju da se najbolji interesi deteta uzimaju u obzir tokom krivičnih postupaka.
27. CRC komitet je naglasio da je najbolji interes deteta trostruki koncept koji deluje različito:
- Materijalno pravo koje zahteva razmatranje interesa deteta preko i iznad drugih faktora kad god se donese odluka o detetu, čak i ako postoje drugi ubedljivi interesi. Deca često nisu u mogućnosti da zastupaju svoje interese, tako da organi, u skladu sa zakonskom obavezom, treba da budu svesni njihovih interesa i da ih tretiraju kao izuzetno važne;³³ Pravno načelo tumačenja, pri čemu ako je odredba dvosmislena, treba izabrati tumačenje koje najefikasnije doprinosi najboljim interesima deteta; i
  - Proceduralno pravo, pri čemu svaka odluka koja utiče na dete mora biti dobijena procesom koji uključuje procenu mogućeg uticaja na dete. Države bi trebale uzeti u obzir da se deca razlikuju od odraslih u njihovom razvoju i potrebama. Takve razlike predstavljaju osnov za manje krivice dece u sukobu sa zakonom i znače da tradicionalni ciljevi krivičnog pravosuđa, poput zastrašivanja i kazne, moraju rešiti ciljeve rehabilitacije i restorativne pravde kada se bave decom počiniocima.³⁴

Određivanje najboljeg interesa deteta

28. Ono što je u interesu svakog određenog deteta mora biti određeno od slučaja do slučaja i može se promeniti tokom vremena.³⁵ To znači da advokati i drugi akteri u sistemu maloletničkog pravosuđa imaju stalnu dužnost da odrede najbolje interese deteta. Advokati ne bi trebali da prioritizuju

²⁷ ECHR, Preambula 8.

²⁸ GC 14, stav 32.

²⁹ GC 14, stav 37.

³⁰ GC 14, stav 37.

³¹ Imajte na umu da se preporuke u Direktivi o detetu prema najboljim interesima deteta mogu smatrati suptilnim, s obzirom da član 24 (2) Povelje o osnovnim pravima Evropske unije zahteva od država članica EU da razmotre „*najbolje interese deteta*“ kao „*primarno razmatranje*“ u „*svim radnjama koje se odnose na decu*“ (naglasak dodat

³² GC14, stav 1. Videti takođe GC10, stav 5, prema kome se bilo koja radnja ili odluka u maloletničkom pravosuđu treba preduzeti i sprovesti u skladu sa ovim pravom

³³ GC14, stav 37.

³⁴ GC10, stav 10.

³⁵ GC14, stav 32.

sopstvenu intuitivnu presudu kako bi utvrdili najbolje interese deteta, a takođe trebaju biti oprezni u prihvatanju procene organa o najboljem interesu deteta. Oni bi trebalo da odrede najbolje interese dece klijenata slušajući gledišta dece klijenata i sprovođenjem sveobuhvatne procene njihovih okolnosti.

29. Deca imaju pravo da izraze svoje mišljenje, kojima organi trebaju posvetiti pažnju u svim pitanjima koja se tiču njih,³⁶ a to znači da imaju značajnu ulogu u određivanju onoga što je u njihovom najboljem interesu. Advokati trebaju smatrati decu punoletnim klijentima i osigurati da se njihova mišljenja slušaju.³⁷ Međutim, advokati trebaju biti u stanju da odrede u kojoj meri su njihovi klijenti sposobni da razumeju pravne posledice svojih odluka³⁸, tako da težinu stavova dece u svrhu utvrđivanja njihovih najboljih interesa treba proceniti od slučaja do slučaja. Što više dete zna i razume, to više advokata trebaju voditi stavovi deteta u određivanju njegovih najboljih interesa.³⁹
30. Da bi se procenili najbolji interesi deteta, advokati treba da se upoznaju sa fizičkim, mentalnim, duhovnim, moralnim, psihološkim i socijalnim stanjem deteta.⁴⁰ Trebalo bi uzeti holistički pogled na razvoj deteta, a to obično znači da se mora uspostaviti dobar odnos sa detetom kako bi se iz prve ruke saznalo o problemima i izazovima sa kojima se suočava (čak i izvan granica pravnog predmeta).⁴¹ To takođe znači da bi advokati trebali konsultovati socijalne radnike, školu deteta, roditelje i druga relevantna lica koja mogu pružiti advokatu sveobuhvatnu analizu okolnosti deteta. Multidisciplinarni i multiagencijski pristup je neophodan kako bi se obezbedio holistički pristup i kontinuitet brige o deci.⁴²
31. Advokatima takođe može pomoći poznavanje funkcionisanja mozga kod adolescenata, razvojnih nauka, siromaštva, mentalnih bolesti, zlostavljanja, alkoholizma, porodičnih disfunkcija itd.⁴³ kako bi informisali svoje utvrđivanje najboljih interesa deteta. Moraju uzeti u obzir, kao i organi, da se deca razlikuju od odraslih po fizičkom i psihičkom razvoju i njihovim emocionalnim i obrazovnim potrebama i da te razlike predstavljaju osnov za manje krivice za decu u sukobu sa zakonom.

Najbolji interesi deteta kao proceduralno pravo

32. Važno je da advokati obezbede da deca mogu imati pristup postupcima koji omogućavaju procenu njihovih najboljih interesa. **Direktiva o detetu** utvrđuje da su države članice dužne da osiguraju da se posebne potrebe deteta (u pogledu zaštite, obrazovanja, osposobljavanja, socijalne integracije i sl.) uzimaju u obzir,⁴⁴ i zahteva individualnu procenu koja se mora izvršiti u tu svrhu. Rezultati procene mogu biti korisni i u određivanju da li bi bilo koja konkretna mera koristila detetu i odgovarajuće mere predostrožnosti, kao i prilikom izricanja kazne.
33. Član 8. **Direktive o detetu** stvara odvojeno pravo na medicinski pregled radi procene mentalnog i fizičkog stanja deteta. Ovo treba uzeti u obzir prilikom utvrđivanja sposobnosti svakog deteta da

³⁶Član12CRCandGC14,stav 43.

³⁷ Smernica 40.

³⁸Član5CRC(u vezi sa razvojem kapaciteta deteta)ovde ima ulogu

³⁹Beijer&Liefwaard2011iGC14,stav 44.

⁴⁰ Smernice 16. i 17.

⁴¹GC 14, stav 14: *Videti takođe poglavlje 13 o komunikaciji i informisanju*

⁴²Evropsko pravilo 15.

⁴³Polansky,2015,4

⁴⁴Član7(1)Direktive o detetu

bude predmet ispitivanja, drugih istražnih radnji ili drugih mera koje se preduzimaju prema detetu. Zahtev za medicinski pregled može podneti dete, nosilac roditeljske odgovornosti ili advokat deteta.

C. Delotvorno učešće

34. Delotvorno učešće je identifikovano od strane ECtHR-a kao vodeće načelo u maloletničkom pravosuđu, a takođe i od strane CRC komiteta kao neophodno za pravično suđenje.⁴⁵ Iz procene uticaja Evropske komisije za **Direktivu o detetu** jasno je da je olakšavanje delotvornog učešća dece predviđeno kao primarni cilj Direktive. Komisija je usvojila definiciju delotvornog učešća ECtHR-a u slučaju *S.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, priznajući:

*„u slučaju deteta, od suštinskog je značaja da se sa njim/njom postupa na način koji u potpunosti uzima u obzir njegovu/njenu starost, stepen zrelosti i intelektualne i emocionalne sposobnosti, i da se preduzimaju koraci za promovisanje njegove/njene sposobnosti da razume i učestvuje u postupku, uključujući sprovođenje ispitivanja na takav način kako bi se u najvećoj meri kod deteta smanjio osećaj zastrašivanja i inhibicije“.*⁴⁶

35. Ovo jasno stavlja do znanja da delotvorno učešće znači ne samo da treba čuti dete, već i da države treba da osiguraju da dete ima široko razumevanje prirode istrage i moguće rizike po njega.⁴⁷

Delotvorno učešće: pravo na saslušanje

36. Pravo na saslušanje je načelo sadržano u članu 12. CRC-a, a član 16. **Direktive o detetu** daje efekat ovom pravu tako što potvrđuje da sva deca imaju pravo da se lično pojavljuju i učestvuju na suđenju. Ovo pravo se mora poštovati u svim fazama procesa, počevši od pretpretresne faze.⁴⁸
37. Međutim, pravo na saslušanje zahteva od država da učine više nego da jednostavno pruže mogućnost detetu da govori. Deca se ne izražavaju na isti način kao i odrasli i verovatno će biti manje upoznati ili slabije će se služiti jezikom, biće manje upoznati sa formalnošću i atmosferom suđenja (ili u zastrašujućem okruženju policijskog ispitivanja). Osiguranje da im se da stvarna prilika da slobodno izraze svoja mišljenja stoga zahteva pružanje posebne podrške,⁴⁹ i tim mišljenjima treba dati odgovarajuću težinu u skladu sa uzrastom i zrelošću deteta.⁵⁰
38. Kada god dete saslušavaju organi (uključujući i sud) i advokat je prisutan, advokat mora osigurati da postoji atmosfera koja omogućava detetu da se slobodno izražava.⁵¹ Postupci se generalno trebaju odvijati na način prilagođen detetu, kao što je zahtevano Smernicama⁵², a advokati treba da budu spremni da intervenišu kada to nije slučaj, na primer kada policajci budu neprijateljski nastrojeni prema detetu ili sudski postupci predugo traju i nema pauza.

⁴⁵GC10,stav46.

⁴⁶ Procena uticaja Komisije

⁴⁷ECtHR. *C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (2004), pred. br. 60958/00 stav 29.

⁴⁸GC10,stav 44.

⁴⁹Smernice 54-63.

⁵⁰Član 12(1) CRC, ECtHR *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1999), pred. br. 24724/94.

⁵¹ Pekinško pravilo 14.2

⁵²Smernica54

39. Decu takođe treba konsultovati o načinu na koji oni žele da budu saslušani.⁵³ Dete ne sme biti sprečeno da bude saslušano samo na osnovu uzrasta. Kad god dete preduzme inicijativu da bude saslušano u slučaju koji pogađa njega/nju, sudija ne sme (osim ako nije u najboljem interesu deteta) odbiti da sasluša dete i da sasluša njegove/njene stavove i mišljenje o pitanjima koja se tiču njega u predmetu.⁵⁴ Advokati treba da daju detetu sve neophodne informacije i objašnjenja u vezi sa mogućim posledicama mišljenja i/ili stavova deteta.⁵⁵
40. CRC komitet primećuje da dete ima pravo da bude saslušano direktno, a ne samo preko zastupnika ako je to u njegovom najboljem interesu.⁵⁶ U ovom trenutku treba ponoviti važnost multidisciplinarnog pristupa u proceni najboljih interesa deteta. Uz pomoć drugih stručnjaka (socijalni radnici ili možda nastavnici iz škole), zrelost deteta može biti procenjena i njegovim stavovima data odgovarajuća težina. Sve poteškoće u komunikaciji koje bi mogle ometati značajno učešće treba identifikovati u ovoj fazi.⁵⁷
41. Pravo na saslušanje odnosi se i na vreme sprovođenja bilo kakvih nametnutih mera, kao što je lišavanje slobode. Osim u slučaju veoma kratkih perioda lišavanja slobode, mora se razviti celovit obrazovni plan, prilagođen individualnim karakteristikama deteta. Stoga se dijalog treba uzeti u obzir tokom vremena u kojem je pod nadzorom ili kontrolom organa.⁵⁸

Delotvorno učešće: pravo na informisanje

42. Pravo na informisanje sadržano je u članu 4 **Direktive o detetu**, a dalje potvrđuje da objašnjenje prava deteta treba dati na jednostavan i dostupan jezik. ECtHR je u *predmetu S.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* prepoznao da je okrivljeno lice moralo imati široko razumevanje prirode sudskog procesa i moguće rizike po njega, uključujući i značaj svake kazne koja se može izreći, kako bi delotvorno učestvovao u postupku. Međutim, mora se napomenuti da ni S.C., niti Direktiva ne zahtevaju od dece da razumeju svaki aspekt suđenja.
43. Stav koji su usvojili Direktiva i ECtHR odražava stav CRC-a, pri čemu su deca svesna da su njihova prava od suštinskog značaja za osiguranje maloletničke pravde.⁵⁹ Prava se mogu vršiti delotvorno samo ako su svesni njih i imaju načine za traženje pravnih sredstava protiv eventualnih kršenja ovih prava. Nedostatak znanja o njihovim pravima i optužbama protiv njih takođe može sprečiti decu da delotvorno iskažu svoja mišljenja, sprečavajući da se njihovi najbolji interesi tretiraju sa odgovarajućim značajem.
44. CRC komitet je naznačio da dete mora biti obavešteno i o procesu maloletničkog pravosuđa u celini, kao i o mogućim merama koje se mogu preduzeti.⁶⁰ Član 40(2)(b)(ii) CRC-a posebno predviđa da dete za koje se sumnja da je počinilo krivično delo ima pravo da bude obavešteno o optužbama protiv njega „odmah i direktno“ (tj. kada tužilac ili sudija u početku preduzme proceduralne korake protiv deteta ili kada organi odluče da se bave predmetom bez sudskog postupka).

⁵³Smernica 44.

⁵⁴ Smernica 47,

⁵⁵Smernica 41.

⁵⁶GC 10, stav 44.

⁵⁷ Smernica III (A)(1)

⁵⁸ Evropska pravila 62.6 (c)(d).

⁵⁹Član 12 CRC-a.

⁶⁰GC10, stav 44

45. Dete mora razumeti optužbe protiv njega. . Organi vlasti ne treba ovo da prepuštaju roditeljima ili zakonskim starateljima ili advokatu deteta.⁶¹ To znači da informacije i objašnjenja treba dati direktno detetu, a ne preko roditelja ili advokata.⁶² Član 5. **Direktive o detetu** takođe stvara posebno pravo deteta na informisanje nosioca roditeljske odgovornosti (ili druge odgovarajuće odrasle osobe) o pravima deteta što je pre moguće i dovoljno detaljno radi zaštite pravičnosti postupka.
46. Smernice objašnjavaju pravo na informisanje u više detalja. One zahtevaju pružanje informacija koje možda nisu direktno vezane za sudske postupke, ali koje mogu biti neophodne za reintegraciju deteta u društvo, kao što su informacije o relevantnim sistemima podrške. Prema Smernicama, deca bi trebala od prvog učešća u pravosudnom sistemu ili bilo kojem drugom nadležnom organu (kao što je policija), biti adekvatno informisana o: (a) njihovim pravima; (b) uključenom sistemu i procedurama; (c) relevantnim mehanizmima podrške; (d) posledicama sudskog ili vansudskog postupka; (e) naknadama; (f) vremenu i mestu sudskih postupaka, kada je to relevantno; (g) opštem napretku i ishodu postupka ili intervencije; (h) dostupnosti zaštitnih mera; (i) mehanizmima za preispitivanje odluka; (j) mogućnostima za dobijanje obeštećenja od prestupnika ili države; (k) dostupnosti usluga (kao što su zdravstvene, psihološke, socijalne, tumačenje i prevođenje i drugo) i načinu pristupa takvim uslugama (uz finansijsku podršku); i (l) bilo kojim posebnim aranžmanima ako imaju prebivalište u drugoj državi.⁶³

D. Pravo na pravnu pomoć

47. Pravo na pristup advokatu je presudno pravo za pravično suđenje, s obzirom na važnu ulogu koju pravna pomoć može da ima za obezbeđivanje uživanja drugih prava. Ovo pravo je posebno značajno za decu čiji uzrast i neiskustvo mogu biti dodatne prepreke koje ugrožavaju njihovu sposobnost da delotvorno učestvuju u krivičnom postupku.
48. U tu svrhu Direktiva o detetu predviđa pravo na pravnu pomoć, pored prava na pristup advokatu koje je dodeljeno svim osumnjičenim i okrivljenim licima u Direktivi o pravu na pristup advokatu.⁶⁴ To znači da države članice imaju pozitivnu obavezu da obezbede da detetu pomaže advokat, bez obzira da li je dete zahtevalo pravo na pristup advokatu.⁶⁵ Obim prava na pravnu pomoć se detaljnije razmatra u Poglavlju 4 ovog Priručnika, ali u ovoj fazi treba napomenuti da odredbe koje se odnose na pravo na pravnu pomoć u velikoj meri odražavaju odredbe u Direktivi o pravu na pristup advokatu. Države članice moraju osigurati da deci pomaže advokat bez nepotrebnog odlaganja od trenutka kada su upoznati da su osumnjičena ili tražena lica (odnosno, pre nego što ih policija ispita, nakon istrage, nakon lišavanja slobode ili nakon poziva da se pojave na sud).⁶⁶
49. **Direktiva o detetu** je u skladu sa (i verovatno zasnovana na) stavom koji je ECtHR usvojio u predmetu *Salduz protiv Turske*, koji je naglasio da je pravo lica da se brani samostalno ili putem pravne pomoći posebno relevantno pre nego što se predmet uputi na suđenje. Advokati se podsećaju

⁶¹GC10,stav48.

⁶²Liefwaard I drugi,2016

⁶³Smernica IV(A)1(a-l).

⁶⁴Direktiva o detetu je primenila član 40(2)(b)(ii) CRC-a, pravo na pravnu ili „*drugu odgovarajuću pomoć*“ u pripremi svoje odbrane i član 37(d), pravo pristupa pravnoj pomoći za decu lišenu slobode. Međutim, Direktiva o detetu je prevazišla te članove u zahtevanju pružanja stvarne pomoći od strane advokata u određenim okolnostima, a ne samo na pravnu (ili drugu odgovarajuću) pomoć

⁶⁵Preambula Direktive o detetu, stav 25

⁶⁶Član 6(3) Direktive o detetu

da iako *Salduz* ima značajne implikacije na pravo pristupa advokatu za sva osumnjičena i okrivljena lica, predmet se odnosio na maloletnika kojem je nakon hapšenja bio uskraćen pristup advokatu. Prema *Salduz-u*, prava odbrane će u principu biti nepovratno ugrožena kada se inkriminišuće izjave tokom policijskog ispitivanja bez pristupa advokatu koriste za osuđujuću presudu, bez obzira na postojanje opravdanih razloga koji opravdavaju uskraćivanje pristupa advokatu.⁶⁷

50. Međutim, u kasnijim predmetima, ECtHR je predložio da ove presude ne predstavljaju „pravila sa jasno definisanim kriterijumima“. 2016. godine ECtHR je presudio u predmetu *Ibrahim i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva* da odsustvo opravdanih razloga kada osumnjičeno lice nema pristup advokatu samo po sebi ne podrazumeva kršenje člana 6. ECHR-a.⁶⁸ Prilikom ispitivanja postupka u celini, ECtHR pripisuje težinu nepotpunoj listi faktora, a ranjivost i starost osumnjičenog ili okrivljenog lica su navedeni kao relevantni faktori.⁶⁹ Međutim, nije jasno koju težinu ECtHR pripisuje ovom faktoru u svojoj sveobuhvatnoj proceni pravičnosti postupka.

Odstupanja

51. **Direktiva o detetu** eksplicitno priznaje da postoje ograničenja prava na pravnu pomoć.⁷⁰ Prema članu 6(6) Direktive, odstupanja su dopuštena tamo gde pomoć advokata nije srazmerna u svetlu okolnosti predmeta, uzimajući u obzir težinu navodnog krivičnog dela, složenost predmeta i mere koje bi se mogle preduzeti u vezi sa takvim krivičnim delom, s tim da se podrazumeva da je najbolji interes deteta uvek na prvom mestu. Ne postoji odstupanje od prava deteta na pristup advokatu u bilo kom predmetu, bilo tokom pritvora, kad je pozvano pred sudiju radi odlučivanja o pritvoru u bilo kojoj fazi postupka, kada se lišavanje slobode izriče kao sankcija za krivično delo ili tokom sudske rasprave.⁷¹
52. Ponovo, najbolji interesi deteta se moraju uzeti u obzir. Odluka o nastavku ispitivanja bez prisustva advokata u okviru ovog odstupanja može se doneti samo na osnovu pojedinačnog slučaja, bilo od strane sudskog organa ili drugog nadležnog organa, pod uslovom da se odluka može predati na sudsko preispitivanje.⁷² Odredbe koje se odnose na odstupanje od prava pristupa advokatu u velikoj meri odražavaju one koje se odnose na pravo pristupa advokatu u članovima 3. i 8. Direktivi o pravu na pristup advokatu, a i dalje se raspravlja o odstupanjima u Priručniku o primeni Direktive o pravu na pristup advokatu Fair Trails-a.
53. Ponovo, najbolji interesi deteta se moraju uzeti u obzir. Odluka o nastavku ispitivanja bez prisustva advokata u okviru ovog odstupanja može se doneti samo na osnovu pojedinačnog slučaja, bilo od strane sudskog organa ili drugog nadležnog organa, pod uslovom da se odluka može predati na sudsko preispitivanje.⁷² Odredbe koje se odnose na odstupanje od prava pristupa advokatu u velikoj meri odražavaju one koje se odnose na pravo pristupa advokatu u članovima 3. i 8. Direktivi o pravu na pristup advokatu, a i dalje se raspravlja o odstupanjima u Priručniku o primeni Direktive o pravu na pristup advokatu Fair Trails-a.

Odricanja od prava

⁶⁷ECtHR *Salduz protiv Turske*(2009), pred. br. 36391/02,stav 55.

⁶⁸ECtHR *Ibrahim i ostali protiv UK* (2016) pred. br. 50541/08,50571/08,50573/08i40351/09 stav 262.

⁶⁹Supra, stav 274.

⁷⁰Predviđeno je da pravo na pravnu pomoć može imati značajne finansijske implikacije za države članice i uvedena je klauzula o proporcionalnosti u Direktivu o detetu (Cras2016,113

⁷¹Član 6(6) Direktive o detetu.

⁷²Član 6(6) Direktive o detetu.

54. Kao i ostala osumnjičena i okrivljena, deca su često pod pritiskom da se odreknu određenih prava pre imenovanja advokata. Međutim, s obzirom na njihovo manje iskustvo i ograničene kapacitete za procenu i donošenje odluka, verovatno je da će deca biti podložnija pritisku nego odrasli. Da damo uobičajeni primer, dete kome je policijski službenik rekao da mu „ne treba advokat i verovatno će biti slobodno da ide nakon što odgovori na nekoliko pitanja“, verovatnije da će manje insistirati na prisustvo advokata od odrasle osobe.
55. Direktiva o pravu na pristup advokatu priznaje da se može odreći od prava na pristup advokatu, sve dok je osumnjičenom ili okrivljenom licu dato dovoljno informacija o njegovim pravima i posledicama odricanja od istih, a odricanje je učinjeno dobrovoljno i nedvosmisleno.⁷³ Početni predlog **Direktive o detetu** sadržao je eksplicitan predlog koji navodi da se dete ne može odreći od prava na pristup advokatu⁷⁴, ali je to kasnije uklonjeno. Postojeća **Direktiva o detetu** nema eksplicitne reference na odricanje, ali se može tvrditi da se deca ne mogu odreći prava na pravnu pomoć (za razliku od prava pristupa advokatu).
56. Sudska praksa ECtHR-a jasno navodi da se dete može odreći prava na pristup advokatu, iako praktične implikacije zahteva za takvo odricanje nisu razjašnjene. ECtHR smatra da se odricanje mora učiniti izričito i nedvosmisleno i da dete mora biti u stanju da razumno predvidi kakve su posledice njegovog ponašanja.⁷⁵ ECtHR je smatrao da s obzirom na ranjivost okrivljenog maloletnika i neravnotežu ovlašćenja prema kojem je podvrgnut samom prirodom krivičnog postupka, njegovo odricanje ili odricanje u njegovo ime od pravne pomoći može se prihvatiti samo nakon što organi preduzmu sve razumne korake kako bi osigurale da je potpuno upoznat sa njegovim pravima odbrane i da može proceniti, koliko je to moguće, posledice njegovog ponašanja.⁷⁶ Nije jasno šta ECtHR smatra pod „eksplicitnim“ i „nedvosmislenim“, ali je jasno da prenošenje informacija o pravu na pravnu pomoć roditelju dok je dete ispitivano, ne ispunjava potreban standard.⁷⁷
57. Ovaj stav je osporavan. Predloženo je da potreba da se detetu obezbedi zaštita prevazilazi obavezu pružanja autonomije, a deci ne treba dozvoliti da se odreknu prava na advokata u tako ranoj fazi postupka.⁷⁸
58. Član 6. **Direktive o detetu** formulisan je kao obaveza država članica da obezbede da dete ima pravnu pomoć, nasuprot obavezi država članica da pojedincima olakšaju pravnu pomoć.⁷⁹ Preambula **Direktive o detetu** navodi da pomoć advokata prema Direktivi pretpostavlja da dete ima pravo na pristup advokatu u skladu sa Direktivom o pravu na pristup advokatu.⁸⁰ Preambula takođe navodi da kada primena odredbe iz Direktive o pravu na pristup advokatu onemogućava detetu pomoć advokata, takva odredba se ne bi trebala primenjivati.⁸¹ S obzirom na ugroženost deteta u fazama

⁷³Direktiva o pravu na pristup advokatu, član 9, i preambule 39-41 Preambula 55. ove direktive eksplicitno navodi da se osumnjičenim i okrivljenim licima, uključujući decu, pružaju dovoljne informacije kako bi razumeli posledice odricanja od prava na osnovu ove Direktive i da svako takvo odricanje bude učinjeno dobrovoljno i nedvosmisleno

⁷⁴Predlog Direktive Evropskog parlamenta i Saveta o proceduralnim zaštitnim merama za decu koja su osumnjičena ili okrivljena lica u krivičnom postupku (COM/2013/0822final -2013/0408(COD))

⁷⁵ECtHR *Panovitz protiv Kipra* (2009), pred. br. 4268/04, stavovi 68 i 73.

⁷⁶Supra, stav 68.

⁷⁷Supra, stavovi 70 i 77.

⁷⁸Liefwaard i Vanden Brink 2014, 214.

⁷⁹Videti tekst člana 6(2) Direktive o detetu; „Države članice osiguravaju da detetu pomaže advokat (...).“ Videti takođe Cras 2016

⁸⁰Preambula 25 Direktive o detetu.

⁸¹Preambula 26 Direktive o detetu.

kada Direktiva o detetu zahteva od država da pruže pomoć advokata, advokati možda žele da se zalažu za primenu najpovoljnijeg tumačenja Direktive. Ovo tumačenje naglašava da države treba da garantuju prisustvo advokata, bez obzira na želju deteta da se odrekne pravne pomoći.

E. Zaštita privatnosti i poverljivost

59. Prava deteta koje je osumnjičeno i okrivljeno lice na privatnost moraju biti zaštićena u svakoj fazi postupka.⁸² Period obuhvaćen „svim fazama postupka“ počinje inicijalnim kontaktom sa izvršnim organima (npr. zahtev za podacima i identifikacijom) i završava samo konačnom odlukom nadležnog organa ili oslobađanjem od nadzora, pritvora ili lišavanja slobode.⁸³ Ovo ima uticaja na publicitet koji se odnosi na osumnjičeno dete, poverljivost komunikacije deteta sa njegovim advokatom i privatnost deteta tokom sudskih ročišta.
60. Član 14. **Direktive o detetu** ponavlja da države članice trebaju preduzeti sve odgovarajuće mere kako bi se zaštitilo pravo deteta na privatnost tokom krivičnog postupka. Sudska ročišta koja se odnose na decu trebaju biti zatvorena za javnost, ili sudovima i sudijama treba biti dozvoljeno da iskoriste svoje diskreciono pravo u tom pogledu. Postoji i obaveza država članica da podstiču medije na preduzimanje samoregulatornih mera kako bi ostvarili ovaj cilj.
61. Komentar na Pekinško pravilo 8 naglašava da su deca naročito podložna stigmatizaciji. Kao takva, ne mogu se objaviti nikakve informacije koje mogu dovesti do identifikacije deteta počinioca⁸⁴.Organi treba da ograniče saopštenja za štampu koja se odnose na dete na izuzetne slučajeve.⁸⁵ Novinari koji prekrše pravo na privatnost deteta u sukobu sa zakonom treba da budu kažnjeni disciplinski i/ili krivičnim sankcijama.⁸⁶
62. Slično tome, sudska ili druga ročišta treba da se odvijaju iza zatvorenih vrata.⁸⁷ Javna ročišta u maloletničkom pravosuđu treba dozvoliti samo u posebnim slučajevima, jasno naznačenim zakonom. Presuda treba biti javno izrečena na sudskom zasedanju na način koji ne otkriva identitet deteta. Svaki krivični dosije koji se odnosi na dete se čuva strogo poverljivo, osim onih koji su direktno uključeni u istragu i presudu i rešenje o predmetu.⁸⁸ Prenos ovih podataka treba da se odvija samo u skladu sa najboljim interesom deteta, i sa zakonom o zaštiti podataka.⁸⁹
63. Zaštita privatnosti deteta dopunjuje obavezu advokata, koja postoji u svim evropskim zemljama kako bi pitanja klijenata bila poverljiva.⁹⁰ Da bi advokati bili delotvorni u odbrani prava svojih klijenata mora se verovati da je komunikacija između njih i njihovih klijenata poverljiva. Član 6. **Direktive o detetu** je stoga eksplicitan, u njemu se navodi da pravo deteta na pomoć advokata uključuje pravo na poverljivost između advokata i deteta i pravo na poverljivost se ne može oduzeti. Država mora

⁸²Član 16CRC i GC 10,stav 64.

⁸³GC10,64. Videti takođe Pekinško pravilo 8.1.

⁸⁴Pekinško pravilo 8.2,Smernica6.

⁸⁵GC10,stav 65.

⁸⁶GC10,stav 65.

⁸⁷GC10,stav 66, Smernica 9

⁸⁸GC10,stav 66.

⁸⁹Smernica 8.

⁹⁰CCBE2016,str. 9, videti takođe Smernicu 10

osigurati privatnost i poverljivost komunikacije između deteta koje je uhapšeno ili pritvoreno i njegovog advokata.⁹¹ Advokati moraju biti u mogućnosti posećivati decu neograničeno i bez nadzora.⁹²

64. Sami advokati takođe moraju strogo poštovati pravila o poverljivosti. Bez stvarne garancije da je njegova komunikacija sa svojim advokatom privilegovana, postoji opasnost da dete više ne veruje advokatu i da otkrije dalje relevantne informacije. Dakle, kršenje ove vrste često predstavlja odbijanje delotvornog zastupanja deteta.⁹³ Jedini izuzetak je kada postoji stvaran rizik za nastanak štete deteta, što znači da u tom slučaju obelodanjenu poverljivu informaciju treba podeliti sa drugim stručnjacima kako bi se sprečila dalja šteta po dete.⁹⁴

1.1.

IV. PRIMENA DIREKTIVE O DETETU U PRAKSI

65. Prethodni odeljci su pružili pregled prava koja deca mogu ostvariti putem međunarodnog i evropskog prava, posebno **Direktive o detetu**. Ovaj deo opisuje praktične implikacije Direktive i drugih međunarodnih i regionalnih standarda u različitim fazama krivičnog postupka.

A. Hapšenje i policijsko ispitivanje

66. Početne faze krivičnog postupka u kojima bi dete moglo biti uhapšeno i odvedeno u policijsku stanicu, često će biti prvi kontakt deteta sa policijom i sistemom krivičnog pravosuđa. To je presudan i stresan trenutak za svako osumnjičeno ili okrivljeno lice, ali to je posebno izazovno za decu. Deca bi mogla biti uplašena, očajna i zbunjena kada su uhapšena i posebno su ugrožena u trenucima odmah nakon hapšenja i tokom ispitivanja.
67. Uloga advokata tokom ovog prvog susreta je presudna: detetu je potrebna adekvatna podrška u trenutku intenzivnog stresa i da se njegova prava u potpunosti utvrde od početka postupka. U ovom delikatnom trenutku, advokat mora uspostaviti odnos sa svojim klijentom, koristeći veštine komunikacije, razumevanje razvoja i pravne instrumente o kojima je diskutovano u prethodnim poglavljima.
68. Advokati nisu jedini koji imaju obavezu da osiguraju da su zaštićena prava i interesi deteta. Ova obaveza je podeljena sa drugim akterima u sistemu maloletničkog pravosuđa, uključujući i policijske službenike, koji su pravno obavezujući prema članu 3. CRC-a sa ciljem tretiranja najboljih interesa deteta kao primarnog cilja. Međutim, proces hapšenja i ispitivanja nije osmišljen na način koji daje veliki efekat na tu obavezu, jer su obično raspoređeni da osiguraju priznanja i da dobiju informacije korisne za policiju za krivične istrage koje su u toku. U nekim zemljama policijski službenici prolaze posebnu obuku kako bi se osiguralo da njihovo ponašanje i postupci budu posebno prilagođeni deci, ali takva obuka nije uvek delotvorna, a advokati trebaju uvek preduzimati oprezni pristup kako bi osigurali da policijski službenici postupaju u najboljem interesu deteta klijenata.

Pravo na pravnu pomoć

⁹¹Pravila iz Havane18(a);Evropsko pravilo 120.2.

⁹²Evropsko pravilo 120.2.

⁹³CCBE 2016, 9.

⁹⁴Smernica 10.

69. Prisustvo advokata i pravna pomoć u policijskoj stanici pomaže deci da pristupe pravičnom suđenju, uključujući one koji su specifični za decu koja su osumnjičena i okrivljena lica. Na primer, advokati mogu imati ključnu ulogu u obezbeđivanju da deca razumeju svoja prava i da imaju koristi od proceduralnih prilagođavanja koja bi im omogućila da delotvorno učestvuju tokom ključnih početnih momenata u njihovom krivičnom postupku. Iz ovih razloga, u interesu je deteta da se advokat imenuje što je pre moguće nakon što dete stupi u kontakt sa sistemom krivičnog pravosuđa kao osumnjičeno ili okrivljeno lice.

Područje primene prava na pravnu pomoć

70. Kao što je pomenuto u stavu 1.2.4, član 6. **Direktive o detetu** zahteva od država članica da obezbede da detetu koje je osumnjičeno ili okrivljeno lice pomaže advokat. Član 6. jasno stavlja do znanja da osumnjičeno ili okrivljeno lice ima pravo na pravnu pomoć od najranijeg trenutka u krivičnom postupku. Preciznije, ova odredba navodi da detetu treba da pomaže advokat „bez nepotrebnog odlaganja“ od trenutka kada dete sazna da je osumnjičeno ili okrivljeno lice, uključujući i pre nego što ih ispita policija ili sudski organ i nakon lišavanja slobode.⁹⁵
71. U preambuli **Direktive o detetu**, međutim, jasno je da obaveza država članica da pruže detetu pomoć advokata ne uključuje pružanje podrške tokom faze identifikacije deteta; utvrđivanje potrebe pokretanja istrage; ili proveru posedovanja oružja ili drugih sličnih sigurnosnih pitanja. Ne uključuje ni sprovođenje istražnih radnji ili radnji prikupljanja dokaza koje nisu konkretno utvrđene u ovoj Direktivi, kao što su pregled lica, medicinski pregledi, ispitivanje krvi, alkotest ili slični testovi ili fotografisanje ili uzimanje otisaka prstiju; ili dovođenje deteta pred nadležnim organom ili predaju deteta nosiocu roditeljske odgovornosti ili drugoj odgovarajućoj odrasloj osobi, u skladu sa nacionalnim pravom.⁹⁶
72. **Direktiva o detetu** odražava odredbe koje se nalaze u Direktivi o pravu na pristup advokatu, potvrđujući da pravna pomoć uključuje konsultacije privatnih advokata i klijenata pre ispitivanja, kao i delotvorno učešće tokom ispitivanja.⁹⁷ Drugim rečima, od država članica se ne zahteva samo da obezbede da advokat bude prisutan tokom policijskih saslušanja, već im takođe trebaju da dozvoliti da preuzmu aktivnu ulogu tokom ispitivanja. Ovo je naročito značajno za decu koja su osumnjičena ili okrivljena lica koja mogu zahtevati prekid i intervencije od svojih advokata tokom ispitivanja kako bi se osiguralo njihovo saslušanje i da su njihovi najbolji interesi uzeti u obzir.

Odstupanja i odricanja od prava

73. Pravo na pravnu pomoć prema **Direktivi o detetu** nije apsolutno. Dozvoljena su odstupanja. S obzirom na to da član 6. Direktive nije formulisan kao pravo deteta, već kao obaveza država članica, čini se da se dete ne može (po našem mišljenju) odreći svog prava na pravnu pomoć (videti tačku 1.2.4). Međutim, prema članu 6(6) Direktive, odstupanja nisu dozvoljena tokom pritvora, a čini se da uključuju predmete u kojima je dete u pritvoru. U praksi, advokati ne mogu uvek imati uticajnu ulogu u određivanju načina na koji se donose odluke u vezi sa odstupanjima i odricanjima u početnim fazama krivičnog postupka, ali u tim situacijama uloga drugih aktera, kao što su nosioci roditeljske odgovornosti i odgovarajuće odrasle osobe, može biti značajna. Oni mogu pomoći da obezbede da dete donosi informisanu odluku o pravnoj pomoći i da se odupre pritisku policijskih službenika koji mogu pokušati da odvrte dete od angažovanja advokata.

⁹⁵Druge tačke u kojima bi se trebala pružiti pravna pomoć uključuju se tokom istražnih radnji, tokom konfrontacije i rekonstrukcije mesta zločina, nakon što su pozvani da se pojave na sudu

⁹⁶Direktiva o detetu, preambula 28.

⁹⁷Direktiva o detetu, član 6(4).

Delotvorno učešće

74. Advokati moraju osigurati da dete može delotvorno učestvovati tokom policijskog ispitivanja. Ovo nije ispunjeno samo obezbeđivanjem da se detetu postavljaju pitanja i daju mogućnosti za odgovor. Umesto toga, advokat i drugi akteri u postupku moraju osigurati da dete razume pitanja koja mu se postavljaju, kao i implikacije i potencijalne posledice odgovora koje može dati, kao i da ima pravo na ćutanje. Advokati mogu i treba da obezbede da policijska pitanja i radnje budu odgovarajuće potrebama i karakteristikama deteta i da se odgovori i ponašanje deteta ne tumače pogrešno. Ovo je naročito važno kada dete ima invaliditet ili teškoće u učenju koje treba uzeti u obzir.
75. To znači da je posebno važno da advokati imaju priliku da upoznaju decu klijente i procene njihove potrebe i sposobnosti pre njihovog ispitivanja. Ako je to moguće, takođe se uverite da je odgovarajuća medicinska i individualna procena izvršena na početku, tako da se mogu tražiti odgovarajuća proceduralna prilagođavanja.

Pravo na saslušanje

76. Advokati imaju važnu ulogu u obezbeđivanju da je dete u mogućnosti da se čuju njegovi stavovi (a ne roditelja ili advokata). To podrazumeva obezbeđivanje da dete može dati svoje mišljenje o događajima bez uticaja pretnje, ali i obezbeđivanje da dete bude što slobodnije da da svoje mišljenje o događajima, a ne da se obeshrabri, na primer, da da određeni odgovor zato što mu je neprijatno zbog reagovanja roditelja, ili zato što se plaši inkriminisanja nekog drugog. Advokati ne samo da osiguravaju da se glas deteta čuje tokom samog policijskog ispitivanja, već osiguravaju i da dete pre saslušanja pravilno razume, kako bi bilo pravilno obavešteno i u poziciji da primeni ta mišljenja.
77. Tokom policijskog ispitivanja, pravo na saslušanje mora biti uravnoteženo i sa pravom na ćutanje, a advokat treba da savetuje klijenta koju pravu strategiju primeniti tokom policijskog ispitivanja. Advokati moraju, međutim, biti oprezni kada savetuju decu klijente da koriste svoje pravo na ćutanje. Smatra se da su advokati često previše željni da to predlože kao strategiju, čak i u manjim predmetima u kojima je očigledna krivica deteta. Oslanjanje na pravo na ćutanje moglo bi takođe sprečiti upotrebu odvrćajućih mehanizama, što može zahtevati saradnju deteta.⁹⁸
78. Kao što je ranije rečeno, **Direktiva o detetu** zahteva od država članica da omoguće advokatima aktivno učešće tokom policijskih ispitivanja. To znači da advokati trebaju biti u mogućnosti da intervenišu, na primer, kako bi se osiguralo da se pitanja postavljaju na način koji dete klijent može razumeti, kako bi proverio da li dete klijent razume pitanja, kao i da osigura da njegovi odgovori ne budu pogrešno tumačeni. Advokati takođe treba da budu spremni da prekinu i protestuju kada je ispitivanje nepravilno ili ako je ponašanje policajca neopravdano zastrašujuće.
79. Dete najverovatnije može biti u stanju da delotvorno učestvuje ako se oseća prijatno. To znači, na primer, da advokati trebaju osigurati detetu da dobije odgovarajuće pauze za odmor, hranu i piće, naročito ako je u opasnosti da se oseća preopterećeno. Ovo je deo procesa osiguranja opšte dobrobiti deteta, ali advokati trebaju imati na umu da može imati vrlo direktan uticaj na sposobnost deteta da delotvorno učestvuje.

---

⁹⁸Liefardi Vanden Brink2014.

80. Uloga drugih aktera može biti od koristi u obezbeđivanju saslušanja deteta. Advokati mogu i treba da pokušaju da upoznaju svoje klijente kako bi mogli da identifikuju njihove potrebe i da procene njihove sposobnosti. U praksi, međutim, vreme za advokate da to učine pre policijskog ispitivanja često nije nedovoljno, a u takvim situacijama uloga drugih koji bolje poznaju dete, uključujući socijalne radnike i osobe sa roditeljskom odgovornošću, može biti vrlo značajna. Oni, na primer, mogu imati već postojeće razumevanje o tome kakve su komunikacione i jezičke veštine deteta, koje mogu da pomognu da se dete sasluša.
81. Države članice zahtevaju na osnovu **Direktive o detetu** da se osigura da dete bude u pratnji nosioca roditeljske odgovornosti ili odgovarajuće odrasle osobe tokom pravnog postupka, sve dok se smatra da bi to bilo u najboljem interesu deteta i prisustvo te osobe ne dovodi u pitanje postupak.⁹⁹ Preambula Direktive prepoznaje policijska ispitivanja kao fazu u kojoj se ova obaveza primenjuje.¹⁰⁰ Imajući pored sebe poznato lice u stresnim trenucima može pomoći detetu da se oseća ugodnije i može mu pomoći da izrazi svoje stavove, ali kao što je gore rečeno, nosioci roditeljske odgovornosti takođe mogu imati štetan uticaj na pravo deteta na saslušanje. Ovo je posebno važno ako roditelji preuzmu prekomerno aktivnu ulogu tokom ispitivanja ili ako se deca osećaju uplašeno ili ih je sramota što se otvoreno govori u njihovom prisustvu.

Pravo na informisanje

82. Sposobnost deteta da razume svoj stav i da shvati informacije koje mu daje policija i njegov advokat je uglavnom ograničenije u odnosu na odrasle osobe, iz razloga koji su razmatrani u Poglavlju 2. Advokati moraju takođe imati u vidu da se dete koje je uhapšeno od strane policije možda prvi put susreće sa pravosudnim sistemom i da je to za njega stresnije iskustvo nego za većinu odraslih. Advokat mora posebno voditi računa da osumnjičeno dete razume informacije koje mu se daju, bilo samim tumačenjem ili podsticanjem policije da koristi jednostavan jezik, jezik prilagođen deci i objašnjavajući implikacije za predmet.
83. Kao što je prethodno navedeno, u skladu sa sudskom praksom ECtHR-a, od dece se zahteva da imaju „široko“ razumevanje procesa i šta mogu izgubiti.¹⁰¹ To znači da advokati moraju osigurati da deca klijenti razumeju najvažnije aspekte važećih zakona i procedura, kao minimalne elemente predviđene u članu 4. (pravo na informisanje) **Direktiva o detetu**, kako bi se detetu omogućilo delotvorno učestvovanje u postupku.

Područje primene prava na informisanje

84. **Direktiva o informisanju** sadrži odredbe o obimu informacija koje se moraju pružiti osumnjičenim i okrivljenim licima, bez obzira na njihovu starost i način na koji se takve informacije trebaju pružiti. Konkretno, sva osumnjičena i okrivljena lica bi trebala odmah dobiti informacije o određenim proceduralnim pravima, kao i o informacijama o krivičnom delu za koje se sumnja ili za koje su optuženi da su počinili.¹⁰²
85. **Direktiva o detetu** potvrđuje da postoji određena obaveza država članica da informišu dete o njegovim pravima i poziva se na **Direktivu o informisanju**, ali i dodatno objašnjava prava koja se moraju dati i kako i kada to treba učiniti. Član 4(1) Direktive o detetu priznaje da postoje različita

⁹⁹Direktiva o detetu, član 15(4)

¹⁰⁰Direktiva o detetu, Preambula 59.

¹⁰¹ECtHR *S.C. protiv Ujedinjenog kraljevstva* (2004), pred. br. 60958/00.

¹⁰²Direktiva o informisanju, članovi 3, 4, i 6.

prava koja moraju biti objašnjena deci u različitim fazama postupka. Ona predviđa da se sledeća prava moraju odmah obezbediti kada dete bude upoznato sa činjenicom da je osumnjičeno ili okrivljeno lice:

- a) pravo na obaveštavanje nosioca roditeljske odgovornosti;
- b) pravo na pomoć advokata;
- c) pravo na zaštitu privatnosti;
- d) pravo na pratnju nosioca roditeljske odgovornosti tokom faza postupka koje nisu sudska ročišta; i
- e) pravo na pravnu pomoć.

86. Direktiva takođe precizira da se neka prava moraju objasniti detetu „u najranijoj odgovarajućoj fazi“ i ostala „nakon lišavanja slobode“, o kojima se detaljnije razmatra kasnije, ali je važno napomenuti da su među ovim pravima pravo na individualnu procenu, pravo na medicinski pregled, pravo na ograničenje lišavanja slobode, pravo na poseban tretman tokom pritvora, a sve to može biti relevantno u ranim fazama postupka. Advokati trebaju stoga osigurati da informacije o ovim pravima budu dostupne i detetu u najranijoj fazi.

Procedura

87. **Direktiva o detetu** jasno stavlja do znanja da se informacije moraju dostaviti usmeno, pismeno ili u oba oblika, na jednostavnom i razumljivom jeziku i da, kako je to predviđeno Direktivom o informisanju, detetu treba dati pismo o pravima. Advokati treba da imaju u vidu da obaveza davanja pisma o pravima detetu nije ispunjena davanjem pisma o pravima koje se daje odraslima. Ovo nije samo zato što jezik koji se koristi u pismu o pravima možda nije razumljiv detetu, već i zato što neće sadržati informacije o pravima koja su specifična za decu.¹⁰³
88. U nekim jurisdikcijama, kao što su Engleska i Vels, policijski službenici često koriste pisma o pravima koja su posebno prilagođena deci kako bi pružili informacije o njihovim pravima, ali advokati ne bi trebali pretpostaviti da će jednostavno korišćenje posebnih postupaka osigurati da dete razume svoja prava, već da je potrebno da im se pruže tačne informacije o njihovim pravima.

Audio-vizualno snimanje

89. **Direktiva o detetu** zahteva od država članica da osiguraju da se ispitivanje dece audio-vizualno snima, kada je to „srazmerno okolnostima predmeta“ i u najboljem interesu deteta. Odluke o srazmernosti audio-vizualnog snimanja u konkretnom slučaju treba uzeti u obzir, između ostalog, da li je advokat prisutan ili ne i da li je dete lišeno slobode ili ne.¹⁰⁴ Ako se ne snimi, ispitivanje treba da se evidentira na drugi odgovarajući način, na primer putem zapisnika koji su propisno overeni.¹⁰⁵
90. Audio-vizualno snimanje može biti delotvorna zaštitna mera koja pomaže da se osiguraju prava osumnjičenih i okrivljenih lica tokom policijskog ispitivanja. On, na primer, može delovati kao snažno odvracanje od zlostavljanja ili prisilnih tehnika ispitivanja i može da pruži dokaze o stepenu delotvornog učešća deteta, ukoliko to postane problem u kasnijoj fazi. Snimanje bi takođe moglo da zaštiti policijske službenike od neopravdanih optužbi o lošem tretmanu, omogućavajući im da demonstriraju da su pravično postupali sa detetom.¹⁰⁶

¹⁰³Direktiva o detetu, član 4(3).

¹⁰⁴Direktiva o detetu, član 9(1).

¹⁰⁵Direktiva o detetu, član 9(2).

¹⁰⁶Cras 2016, str. 116.

Međutim, to nije apsolutna obaveza, pošto organi imaju diskreciono pravo prema **Direktivi o detetu** da odluče da li je snimak srazmeran. U praksi, u skoro svim predmetima treba tražiti snimanje, a advokati trebaju istaknuti prednosti audio-vizualnog snimanja kako za svog klijenta, tako i za policijske službenike.

Privatnost i poverljivost

91. Kao što je ranije navedeno, advokati moraju da čuvaju pitanja između njih i njihovih klijenata strogo poverljivim, a to je pojačano članom 14. Direktive o detetu i odnosi se na celi postupak. Direktiva dalje propisuje (u odredbi koja se ne može derogirati) da države članice moraju poštovati poverljivost komunikacije između deteta i advokata. Takva komunikacija obuhvata sastanke, korespondenciju, telefonske razgovore i druge oblike komunikacije dozvoljene prema nacionalnom pravu.¹⁰⁷ Države moraju poštovati ovu poverljivost i ne mogu prestati komunikaciju između advokata i klijenta.
92. Izgleda da se član 6(5) **Direktive o detetu** ne može derogirati, ali ova odredba bez prejudiciranja uređuje procedure koje rešavaju situaciju u kojoj postoji sumnja da je advokat uključen u krivično delo deteta.¹⁰⁸ Štaviše, to ne prejudicira povredu poverljivosti koja je slučajno otkrivena zakonitim nadzorom nadležnih organa i radom koji se sprovodi, na primer, od strane nacionalnih obaveštajnih službi radi zaštite nacionalne sigurnosti.¹⁰⁹

Diverzija

93. Kada advokati dobiju jasnu, holističku sliku situacije deteta, oni mogu, sve dok je to u najboljem interesu deteta i u dogovoru sa detetom, da pokušaju da usmere policiju ka preusmeravanju predmeta van sistema krivičnog pravosuđa. Advokati treba da imaju u vidu da ciljevi maloletničkog pravosuđa obeshrabruju čisto kazneni pristup,¹¹⁰ tako da kada diverzija nudi bolju priliku da se dete ponovo integriše u društvo, to bi trebalo odabrati. Advokat ima značajnu ulogu u zalaganju za takvu meru. Programi diverzije u velikoj meri se razlikuju od zemlje do zemlje, a advokati treba dobro da razumeju takve programe, kako bi se utvrdilo da li će diverzija biti u najboljem interesu dece klijenata. Individualna procena mogla bi pomoći da se utvrdi prikladnost diverzije.
94. Obično je u najboljem interesu deteta da se izvrši diverzija predmeta iz pravosudnog sistema. Programi koji omogućavaju deci da održavaju svoje porodične veze i nastavljaju da pohađaju školu izgleda da donose bolje rezultate nego zatvori u kojima je porodični život, obrazovanje i rad drugačijeg standarda.¹¹¹ Pritvor (posebno kada su deca smeštena u izolaciju) ima tendenciju da pruži niže nivoe obrazovanja, kao i veće stope ponovnog kažnjavanja i kriminala. Uticaj na pojedinca nije ništa manje štetan, ostavljajući mnoga osuđena lica mentalno i emocionalno oštećena, izgubivši vezu sa svojim resursima ili sistemima podrške kada se vrate u zajednicu.¹¹²
95. U mnogim zemljama, policija ima široku diskreciju da izvrši diverziju maloletničkih predmeta iz sistema tako što će dete uputiti na program diverzije. Studije Sjedinjenih Država o prirodi i efektima ovog neformalnog procesa diverzije sugerišu da primarni faktori koji utiču na odluku o diverziji predmeta uključuju: ozbiljnost krivičnog dela; starost deteta; evidenciju prethodnih osuda deteta, optužbe, prethodni kontakti sa policijom; rasa, pol i socio-ekonomski status deteta;

¹⁰⁷ Član 6(5) Direktiva o detetu. Videti takođe Pravila iz Havane, pravilo 18(a).

¹⁰⁸ Direktiva o detetu, Preambula 33.

¹⁰⁹ Direktiva o detetu, Preambula 34.

¹¹⁰ CRC, Član 40(1).

¹¹¹ Polansky 2015 stavovi 53. i 56.

¹¹² Polansky 2015, stav 55.

ponašanje deteta (za mlade koji poštuju službenike i koji se plaše sankcija postoji mogućnost „spašavanja“ i stoga je izvršena diverzija njihovog predmeta iz sistema); komentari i stav roditelja nakon informisanja o hapšenju deteta (sa procenom službenika da li će roditelji verovatno odgovarajuće kazniti dete i kontrolisati njegovo ponašanje u budućnosti); i, na kraju, lična osećanja pojedinačnog službenika o delotvornosti sistema maloletničkog pravosuđa i verovatnoću da će dete imati koristi od suda.¹¹³ Advokati treba da upute policijske službenike na ove elemente kad god su povoljni za predmet deteta kako bi ubedili policajca da izvrši diverziju predmeta.

B. Pritvor

96. Lišavanje slobode deteta gotovo nikada nije u najboljem interesu deteta. Lišavanje slobode dovodi do nekoliko negativnih uticaja na dete. Čak i kraći periodi pritvora mogu potkopati psihološko i fizičko blagostanje deteta i kompromitovati kognitivni razvoj.¹¹⁴ Deca lišena slobode su u većem riziku od oboljevanja od depresije i anksioznosti, a često pokazuju simptome u skladu sa posttraumatskim stresnim poremećajima. Izveštaji o uticajima lišavanja slobode deteta otkrili su veće stope samoubistva i samopovređivanja, mentalnih poremećaja i razvojnih problema.¹¹⁵ U institucijama širom sveta gde su deca lišena slobode, postoje ozbiljne zabrinutosti u pogledu nasilja, uključujući nasilje između vršnjaka, nasilje između osoblja i dece i oblika samopovređivanja.¹¹⁶
97. Advokati moraju pomagati deci na tri glavna načina ako se nalaze u pritvoru ili su u riziku da budu pritvorena. Oni moraju osigurati da deca klijenti budu pritvoreni samo u slučaju krajnje mere i u najkraćem vremenskom roku, moraju osigurati da dobijaju delotvornu pravnu pomoć tokom pritvora, a takođe moraju pomoći da se osiguraju zaštite njihovih prava i blagostanja u pritvoru.

Krajnje mere ograničene na najkraći odgovarajući vremenski period

98. ECtHR je u predmetu *Güveç protiv Turske* potvrdio da je pritvor deteta dopustiv samo kao krajnja mera i mora se ograničiti na najkraće moguće vreme. Ovaj stav je usvojen članom 10. **Direktive o detetu**, koji zahteva da države članice osiguravaju da lišavanje slobode deteta u bilo kojoj fazi postupka bude ograničeno na najkraće moguće vreme i treba uzeti u obzir i pojedinačnu situaciju deteta.¹¹⁷ Države članice osiguravaju da se pritvor nameće deci samo kao krajnja mera i da se svaka odluka o pritvoru zasniva na obrazloženoj odluci koja je podložna sudskom preispitivanju.¹¹⁸
99. Uzimajući u obzir značajan negativan uticaj pritvora na dete i ozbiljne implikacije u vezi sa ljudskim pravima u slučaju lišavanja slobode, advokati treba da pretpostave da je u najboljem interesu deteta da traže njegovo oslobađanje. Međutim, takođe je od ključnog značaja da advokati razumeju situaciju i okolnosti svojih klijenata. Poznavanje okolnosti deteta može pomoći u jačanju argumenata u korist odbrane i identifikovanju odgovarajućih alternativa pritvoru. Advokati treba da se informišu o svim faktorima koji znače da njihovo oslobađanje ne predstavlja najbolji interes. U posebno teškim predmetima, deca mogu biti izložena direktnoj opasnosti jer su oslobođena i odvođeni se svojim roditeljima ili uobičajenim starateljima, bilo zbog zlostavljanja ili zbog stalne i nebezbedne situacije u kojoj osnovne potrebe nisu ispunjene. Mogućnost takvih okolnosti doprinosi većem značaju

¹¹³Hertzi ostali 2012, str. 15.

¹¹⁴Izvestilac UN-a o torturi 2015, stav 16.

¹¹⁵Izvestilac UN-a o mučenju 2015, stav 16

¹¹⁶Zajednički izveštaj 2012, stav 8.

¹¹⁷Direktiva o detetu, član 10(1).

¹¹⁸Direktiva o detetu, član 10(2).

mogućnosti traženja individualne procene i medicinskog pregleda.

Vremenska ograničenja

100. **Direktiva o detetu** ne određuje minimalni period lišavanja slobode (prিতvora) dece. Trajanje „najkraćeg odgovarajućeg vremenskog perioda“ i „krajnja mera“ u konkretnom predmetu ostaju otvorene za tumačenje. Ovaj pristup je u skladu sa stavom ECtHR-a u predmetu *Nart protiv Turske*, u kojem je ECtHR smatrao da se o pitanju da li je period pritvora razuman ili ne, ne može proceniti apstraktno. ECtHR smatra da se to mora utvrditi na osnovu konkretnog predmeta, uzimajući u obzir da li postoje stvarni zahtevi javnog interesa koji prevazilaze pravilo ili poštovanje individualne slobode.¹¹⁹
101. U predmetu *Nart protiv Turske*, ECtHR je utvrdio povredu ECHR-a (član 5(3)) jer je podnosilac bio još uvek dete dok je bio u pritvoru od četrdeset osam dana.¹²⁰ ECtHR je u predmetu *Güveç protiv Turske*, u kojem je podnosilac bio u pritvoru sa petnaest godina i u pritvoru je zadržan četiri i po godine, utvrdio prekomernu kaznu i povredu bitnih odredbi člana 5(3) ECHR-a.¹²¹ U predmetu *Selçuk protiv Turske*, ECtHR je smatrao da je pritvor deteta u trajanju od četiri meseca u suprotnosti sa članom 5(3) ECHR-a.¹²²
- ¹⁰³ Nasuprot tome, u predmetu *J.M. protiv Danske*, u kojem je maloletnik bio zadržan u pritvoru više od 16 meseci, ECtHR je smatrao da ne postoji povreda bitnih odredbi člana 5(3) ECHR-a. Dete je bilo smešteno u sigurnu ustanovu za mlade počiniocce, gde je njegovo mentalno zdravlje ispitano. Osim toga, zakonitost kontinuiranog pritvora su redovno procenjivali domaći sudovi. Pritvor nije određen samo na osnovu težine optužbe, već i na osnovu reakcije javnosti: puštanje J.M., koji je priznao da je silovao i ubio ženu od osamdeset i pet godina da procenu svoje mentalne sposobnosti čeka na slobodi bi predstavljalo uvredu za javnost u pogledu osećaja pravde.¹²³
104. Kada se deca zadržavaju u policijskom pritvoru, advokati treba da se pozovu na preporuke CoE (2003)20 koje se odnose na nove načine bavljenja maloletničkom delikvencijom i ulogom maloletničkog pravosuđa.¹²⁴ Navodi se da u slučaju kada su deca zadržana u policijskom pritvoru, ne treba ih zadržavati duže od četrdeset osam sati, a za mlađe prestupnike treba uložiti sve napore kako bi se ovo vreme smanjilo.

Krajnje mere i alternativa pritvoru

105. Krajnje mere pretpostavljaju da se lišavanje deteta slobode može koristiti samo ako se alternativne opcije ne smatraju adekvatnim ili se pokazalo neadekvatnim u smislu ciljeva lišavanja slobode. To znači da bi ciljevi lišavanja slobode trebali biti jasni i eksplicitni u svakom predmetu. Ako nema jasnih ciljeva, biće teško proceniti potrebu utvrđivanja i/ili korišćenja alternativa.
106. Države članice imaju obavezu prema članu 11. **Direktive o detetu** da osiguraju dostupnost alternativnih mera. Alternativne mere treba da budu dostupne u svakom trenutku u kojem je dete u

¹¹⁹ Stav 29.

¹²⁰ Stav 36.

¹²¹ Stavovi 109. i 110.

¹²² ECtHR *Selçuk protiv Turske* (2006), pred. br. 21768/02, stav 37

¹²³ Stav 62.

¹²⁴ Preporuka Rec (2003) 20 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa novim načinima bavljenja maloletničkom delinkvencijom i ulogom maloletničkog pravosuđa (usvojena od strane Komiteta ministara 24. septembra 2003. na 853. sastanku zamenika ministara), stav 15

riziku da bude pritvoreno, uključujući i tokom prepretnesne faze postupka. Prepretnesne alternative pritvoru mogu uključiti upozorenje policije, puštanje na slobodu uz kauciju, uslovnu kaznu, društveno koristan rad, nametanje novčanih kazni, obrazovne mere i mentorstvo, mere zasnovane na zaštiti i terapeutske mere i restorativni pristupi.¹²⁵

107. Advokati treba da se upoznaju sa odgovarajućim alternativama pritvoru pre suđenja kako bi ojačali zahteve u korist njihovog puštanja. Međutim, oni bi trebali biti oprezni da ne zagovaraju mere ili uslove koji su neadekvatni ili nemogući. Na primer, podvrgavanje dece velikom broju uslova može otežati razumevanje i pamćenje istih i time bi bilo teško osigurati poštovanje tih uslova. Američka studija je pokazala da deca pamte samo jednu trećinu uslova za oslobađanje.¹²⁶
108. Važno je napomenuti da ne postoje univerzalne mere. Saveti i inputi ostalih aktera (socijalni radnici, stručnjaci za mentalno zdravlje i ostali medicinski stručnjaci) su od posebnog značaja za advokate i organe kako bi postali svesni najboljih dostupnih opcija za svako dete i osiguranje da su odgovarajući aranžmani uspostavljeni da bi ono moglo biti oslobođeno. Godine 2017, policijska uprava UK-a je usvojila „Konkordat o deci u pritvoru“ koji sadrži smernice o tome kako različiti akteri, uključujući policiju i lokalne vlasti, treba da koordinišu svoje aktivnosti u cilju osiguranja da se deca ne zadržavaju u pritvoru u dužim periodima. Konkordat naglašava da ograničenja resursa, posebno u vezi sa smeštajem za decu, ne predstavljaju dobar razlog za neuspeh pružanja podrške detetu na nivou koji je u skladu sa najboljim interesom deteta.¹²⁷
109. Uprkos širokom spektru alternativnih sankcija i dostupnih mera, izazovi i dalje ostaju u podsticanju maksimalne moguće upotrebe ovih alternativa pritvoru. Ključni izazov koji se mora rešiti je podsticanje organa da iskoriste alternativne mere. U mnogim zemljama pritvor se i dalje smatra prvom opcijom za decu, čak i za prekršaj, a osnova se i dalje nalazi na retributivnim sredstvima tradicionalnih sistema krivičnog pravosuđa.¹²⁸ Advokati trebaju zagovarati meru koja odgovara najboljim interesima deteta, u idealnom slučaju nakon individualne procene i/ili medicinskog pregleda, tako da advokat može potkrepiti svoje argumente (videti dalje poglavlje o proceni potreba, u stavovima 3.3-3.4).

Razmatranje pritvora

110. Odluke o pritvoru moraju biti podvrgnute periodičnom preispitivanju, u razumnim vremenskim intervalima od strane suda, na zahtev deteta ili advokata.¹²⁹ U ovom trenutku relevantan je niz garancija prema međunarodnom pravu o ljudskim pravima. CRC komitet propisuje da se to mora dogoditi u roku od 24 sata nakon hapšenja i pritvora.¹³⁰ Osim toga, Komitet je preporučio državama da obezbede stroge zakonske odredbe za redovno preispitivanje zakonitosti pritvora deteta, poželjno svake dve nedelje.¹³¹ Deca u pritvoru, kao i ostali pritvorenici, imaju pravo da pokrenu postupak po sopstvenoj inicijativi da ospore zakonitost njihovog pritvora (uz pomoć advokata ako je potrebno).¹³² CRC komitet dodaje da deca imaju pravo na brzu odluku nakon takve mere, najkasnije dve nedelje nakon osporavanja.¹³³

¹²⁵Kilkelly,Fordei Malone 2016

¹²⁶Nacionalni centar za zastupanje maloletnika, str 4.

¹²⁷https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/655222/Concordat_on_Children_n_Custody_ISBN_Accessible.pdf (place holder reference)

¹²⁸Kilkelly,FordeiMalone2016.

¹²⁹Direktiva o detetu, član 10(2).

¹³⁰GC10, stav 83.

¹³¹Ibid

¹³²Član 9(4) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i član 37(d) CRC

¹³³GC10, stav 84.

Pravo na informisanje

111. **Direktiva o detetu** zahteva da dete bude informisano o ograničenjima lišavanja slobode i pravu na poseban tretman tokom pritvora.¹³⁴Pored toga, Direktiva o informisanju zahteva od država članica da informišu osumnjičena i okrivljena lica, bez obzira na starost, o maksimalnom broju dana lišavanja slobode pre izlaska pre sud¹³⁵Kao i sa drugim pravima koja su prethodno navedena, advokati bi trebali osigurati da se informacije o ovim pravima dostavljaju detetu klijentu brzo, u usmenoj ili pisanoj formi i na način koji ono razume.
112. Stres izazvan krivičnim postupkom i pritvorom ima značajan uticaj na sposobnost deteta da razume i zapamti informacije. Tokom perioda pritvora, advokat mora posebno da vodi računa o osiguranju da je dete svesno i da razume nastalu situaciju i da može delotvorno da učestvuje u pripremama suđenja ili ročišta. Na žalost, u mnogim zemljama, advokati mogu posetiti svoje klijente decu u pritvoru veoma retko, što ponekad doprinosi njihovoj zbunjenosti i anksioznosti, a neka deca moraju da kontaktiraju svog sudiju ili tužioca kako bi dobili informacije o svom suđenju.¹³⁶

Blagostanje

113. Deca u pritvoru moraju biti odvojena od odraslih, osim ako se smatra da to nije u najboljim interesom deteta.¹³⁷Države članice takođe moraju odvojiti decu od odraslih kad su podvrgnuta policijskom pritvoru.¹³⁸Istraživanja iz Sjedinjenih Država pokazuju da deca pritvorena u ustanovama za odrasle češće ponavljaju krivična dela od onih koja se nalaze u ustanovama za maloletnike . Ovo može nastati zbog nedostatka odgovarajućih usluga i podrške prilagođenih deci u institucijama za odrasle i zbog većeg rizika izloženosti negativnom uticaju drugih pritvorenika.¹³⁹
114. Pored toga, države članice moraju da osiguraju pritvorenoj deci (a) očuvanje zdravstvenog, fizičkog i mentalnog razvoja, (b) njihovo pravo na obrazovanje i osposobljavanje, uključujući decu sa fizičkim, senzornim i poteškoćama u učenju, (c) delotvorno i redovno ostvarivanje prava na porodični život, (d) pristup programima koji podstiču njihov razvoj i reintegraciju u društvo; i (e) poštovanje njihove slobode veroispovesti ili verovanja, sve proporcionalno i u skladu sa dužinom pritvora.¹⁴⁰Od ovih zahteva, (a) i (e) primenjuju i na situacije lišavanja slobode, a koje nisu pritvor (kao što je policijski pritvor). Zahtevi (b), (c) i (d) primenjuju se na situacije lišavanja slobode, osim pritvaranja, samo u meri u kojoj je prikladno i proporcionalno prirodi i trajanju takvih situacija. Na kraju, deca koja su lišena slobode trebaju biti u mogućnosti da se što pre sastanu sa nosiocem roditeljske odgovornosti, kada je takav sastanak kompatibilan sa istražnim i operativnim zahtevima.¹⁴¹

III-Postupanje

¹³⁴Direktiva o detetu, članovi 4(1)(b)(iii), 4(1)(c).

¹³⁵Član 4(2)(d) Direktiva o informisanju.

¹³⁶ADRC sastanak stručnjaka, jul 2017, diskusija

¹³⁷Član 12(1) Direktiva o detetu; pravilo 29 Pravila iz Havane.

¹³⁸Član 12(2) Direktiva o detetu.

¹³⁹Ziedenisberg 2011, str. 19.

¹⁴⁰Član 12(5) Direktiva o detetu.

¹⁴¹Član 12(6) Direktiva o detetu.

115. Na međunarodnom i evropskom nivou postoji sve veće priznanje rasprostranjenog i intenzivnog nasilja sa kojima se deca suočavaju u državnim institucijama, uključujući policijski pritvor.¹⁴² Ova zabrinutost se odražava i u opštim komentarima CRC komiteta, kojima je prepoznato da su deca u sukobu sa zakonom izložena povećanom riziku od nasilja od strane policijskih službenika, što može čak biti i mučenje.¹⁴³

U predmetu *Zherdev protiv Ukrajine*, ECtHR je utvrdio da skidanje odeće deteta u policijskom pritvoru, bez bilo kakvog objašnjenja, neuspeh organa da mu obezbedi drugu odeću, zadržavajući dete u takvom stanju nesigurnosti i ranjivosti dva i po sata, a nakon toga smeštaj deteta u ćeliji sa odraslim zatvorenicima tri dana predstavlja povredu zabrane mučenja i zlostavljanja iz člana 3. ECHR-a.¹⁴⁴ ECtHR je priznao pomoć advokata kao važan mehanizam za sprečavanje mučenja i zlostavljanja.¹⁴⁵

116. Zaštita blagostanja dece u pritvoru nije isključiva odgovornost advokata, ali advokati mogu imati ključnu ulogu nadgledanja njihovog tretmana, a ako je potrebno, trebaju snimati i prijaviti slučajeve lošeg tretmana, kako bi se mogle preduzeti odgovarajuće mere. Takođe treba naglasiti da advokati mogu samo pratiti i prijavljivati slučajeve lošeg tretmana ako redovno posećuju decu klijente u pritvoru.

C. Sudski postupci

117. U zavisnosti od situacije i nadležnosti, pristup suda u odnosu na decu u sukobu sa zakonom može biti represivan ili paternalistički, a postoje različiti stepeni u kojima su sudski postupci prilagođeni potrebama dece. Podrška detetu u procesu pojavljivanja na sudu podrazumeva upravljanje problemima koji se kreću od jednostavnih praktičnih problema (da li dete može videti i čuti sa svog mesta?) prema složenijim pravnim pitanjima (kao što je da li dete ima pravo na javno suđenje ili privatnost).

118. Pre početka suđenja, sudije i tužioci treba da budu informisani o ličnosti i zrelosti deteta, kao i da im budu pružene informacije o ekonomskoj, socijalnoj i porodičnoj situaciji i o svakoj posebnoj ranjivosti deteta. Ovo je od ključnog značaja kako bi proceduralna prilagođavanja bila identifikovana i odgovarajuća prilagođavanja bila napravljena u cilju služenja najboljem interesu deteta. Ako je potrebno sprovesti individualnu procenu potreba deteta ona mora biti urađena pre početka ročišta, a advokat treba da traži detaljnu procenu u najranijoj fazi (videti stav 5.2.3).

119. Advokati, sudije i tužioci bi možda želeli da se dogovore o vrstama proceduralnih prilagođavanja potrebnih za sudsko ročište kao preliminarno pitanje na početku suđenja. Ovo bi moglo pomoći da se izbegnu nepotrebni argumenti i kašnjenja u kasnijim fazama u postupku.

Pravo na informisanje

120. Izazovi komunikacije deteta se manifestuju u sudnici. Poteškoće u pogledu pamćenja informacija dobijenih tokom pritvora takođe se javljaju u stresnim i često u situacijama koje se brzo odvijaju u sudnicama. Advokati treba da ukažu da postupci i formalnosti u sudnici predstavljaju veće poteškoće za razumevanje deci nego većini odraslih.

¹⁴²Zajednički izveštaj 2012, stavovi 5, 29, 38-40.

¹⁴³Zajednički izveštaj 2012, stavovi 5, 29, 38-40.

¹⁴⁴CRCGC13, stav 3(i).

¹⁴⁵ECtHR *Zherdev protiv Ukrajine* (2017), pred. br. 34015/07, stavovi 84-95.

U istoj studiji SAD-a koja je prethodno navedena, jedna četvrtina intervjuisane dece smatra da tužilac nije bio prisutan u sudnici tokom ročišta ili nije bilo sigurno da su bili prisutni.¹⁴⁶

121. Prema članu 4. **Direktive o detetu**, deca moraju odmah biti informisana o opštim aspektima vođenja postupka. Preambula Direktive pojašnjava da je deci potrebno, u tom smislu, ukratko objasniti predstojeće proceduralne korake, u meri u kojoj je to moguće kao i ulogu organa koji učestvuju u postupku. Objašnjavanje procesa i redosleda u kojem se odvijaju različite faze pomoći će detetu da razume šta se od njega očekuje tokom postupka i kada će moći da iznese svoje stavove na sudu.¹⁴⁷ Jednako je važno osigurati da deca budu adekvatno informisana tokom sudskih postupaka, tako da su u stanju da ih prate i učestvuju, kada je to odgovarajuće. Sudijama i advokatima će možda trebati vremena da objasne deci šta se događa, tako da se ne osećaju izgubljenima. Pored postupaka, advokati moraju osigurati tokom čitavog postupka (posebno pre i tokom njihovog suđenja) da deca klijenti shvataju optužbe protiv njih i moguće ishode.
122. Član 4. precizira da deca moraju biti obavještena o njihovom pravu da ih prati nosilac roditeljske odgovornosti, kao i pravu ličnog pojavljivanja na suđenju. Deca mogu biti uključena u krivične postupke u dužem vremenskom periodu i mogu proći meseci pre nego što njihov predmet dođe do suđenja, tokom kog mogu imati višestruke susrete sa policijom. Ne može se pretpostaviti da pamte sve informacije koje su ranije da li, uključujući i informacije o njihovim pravima.¹⁴⁸ Advokati takođe moraju imati u vidu ne samo da je veća verovatnoća da deca za razliku od ostalih klijenata imaju poteškoće da razumeju ili zapamte složene informacije o situaciji u kojoj se nalaze, već i da postanu zbunjeni promenama koje se javljaju tokom napredovanja predmeta. Obaveza informisanja deteta o njegovim pravima je konstantna, a ne obaveza koja se može ispuniti samo jednom.

Pripreme za sud

123. Bilo bi korisno za advokate da organizuju posete u sudnici za decu, kako bi bolje razumeli njen izgled i procedure u opuštenijem okruženju. Takve posete takođe mogu pomoći deci da se osećaju sigurnije tokom sudskog ročišta i da im pomognu da delotvornije učestvuju.
124. Koristan instrument u objašnjavanju postupka u maloletničkom pravosuđu, njegovih učesnika i redosleda postupka koji se odvija na sudu je crtanje mape sudnice zajedno sa detetom. Prilikom crtanja mape, različiti akteri i njihove uloge se mogu objasniti i redosled u kojem će se pojaviti ili govoriti na sudu. Takođe je važno objasniti detetu cilj sudskog ročišta; šta će biti odlučeno tokom ročišta i koji je rizik za dete (na primer, da li je to pretpretresno ročište, ročište za izjašnjavanje o krivici, glavno suđenje, saslušanje itd.). Vizuelno predstavljanje sudnice može pomoći detetu da razume i zapamti šta će se desiti na sudu. Dete može fotografisati mapu i istu poneti kući.

Pravo na saslušanje

125. Države članice osiguravaju da deca imaju pravo da prisustvuju svom suđenju i učestvuju u njemu i preduzimaju sve potrebne mere kako bi im omogućile delotvorno učestvovanje, uključujući mogućnost da deca budu saslušana i izraze svoje stavove (član16(1) **Direktiva o detetu**).

Komunikacija u sudnici

¹⁴⁶Nacionalni centar za zastupanje maloletnika, str. 5.

¹⁴⁷Liefardi ostali2016,64.

¹⁴⁸Liefardi ostali2016,64.

126. Tokom sudskog saslušanja, advokat treba da nadgleda da li se detetu obraća u skladu sa njegovim nivoom razumevanja i zrelosti i da li dete tačno razume date informacije tako da je u stanju da iznese svoje stavove. Bilo bi korisno za advokate da unapred uspostave „osnovna pravila“ o vrstama ispitivanja koja se ne mogu primeniti tokom sudskog ročišta. Ako sudija ili tužilac ne uspeju da se obraćaju detetu na odgovarajući način tokom ročišta, advokat treba da interveniše, ukazujući na nivo razumevanja i zrelosti deteta, naglasi značaj učešća deteta u svom suđenju i zatraži od njih da svoj jezik prilagode detetu. Posebno je izazovno osigurati delotvorno učešće deteta u pravnom sistemu koji imaju kontradiktorne postupke koji omogućavaju unakrsno ispitivanje dece.

127. U zavisnosti od okolnosti, prilagođavanja kojima advokat može težiti su:¹⁴⁹

- Postizanje dogovora o nepostavljanju optužujućih pitanja detetu (na primer, „ukrao si bicikl, zar ne?“; „napustio si kuću u 7 sati, zar ne?“);
- Postizanje dogovora o postavljanju kratkih, jednostavnih pitanja;
- Postizanje dogovora o nekorišćenju tehnike agresivnih ispitivanja u cilju vršenja pritiska na dete;
- Utvrđivanje vremenskog ograničenja ispitivanja; i
- Korišćenje vizualnih pomagala, kao što su modeli i crteži telesne građe

128. Advokatima može biti potrebna dodatna pomoć za osiguranje da je dete u mogućnosti da delotvorno komunicira sa sudom i mogu razmotriti traženje pomoći posrednika koji pruža pomoć detetu u „tumačenju“.

Praktična prilagođavanja

129. Pravo na saslušanje nije olakšano samo obezbeđivanjem da je dete u mogućnosti da razume i odgovori, već i stvaranjem atmosfere u kojoj je u mogućnosti da se slobodno izrazi bez osećaja zastrašivanja i inhibicije.¹⁵⁰ Većina sudnica i sudskih postupaka nije osmišljena imajući u vidu interes deteta i advokati mogu tražiti različita praktična prilagođavanja tako da su njihovi klijenti u mogućnosti da delotvorno učestvuju i da budu saslušani. To uključuje:

- Omogućavanje detetu da sedi pored ili blizu svojih roditelja;
- Omogućavanje detetu da sedi pored svog advokata;
- Da sve strane u postupku sede na istom nivou kao i dete;
- Izostavljanje nošenja sudskih odora i perika ili bilo kojih drugih „neobičnih“ sudskih odela; i
- U određenim zemljama, moguće je organizovati sudsko ročište u prostoriji u kojoj je dete pritvoreno, tako da se dete ne mora prilagođavati nepoznatom okruženju.

130. Takođe je važno osigurati da se sudsko ročište odvija u skladu sa vremenskim rasporedom koji uzima u obzir nemogućnost deteta da se koncentriše na duži period. To znači da, tamo gde je to moguće, trebaju se izbeći dugotrajni postupci i trebaju se održati redovne pauze.

Zaštita privatnosti

131. Javnost može imati veoma štetan uticaj na dete koje je osumnjičeno ili okrivljeno lice i to ne samo zato što utiče na blagostanje i rehabilitaciju. Pravo na privatnost u postupcima u maloletničkom pravosuđu je zaštićeno CRC-om.¹⁵¹

¹⁴⁹Ovi primeri su prilagođeni iz Pravila o krivičnom postupku Engleske i Velsa, 3.9(7)(b)

¹⁵⁰T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, stav 85; videti takođe Pekinška pravila, Pravilo 14.2.

¹⁵¹Član 40(2)(b)(vii).

Takođe priznaje potrebu da zaštita privatnosti deteta tokom krivičnih postupaka treba da bude uravnotežena u odnosu na prava na javno ročište, kako je zaštićeno članom 6. ECHR-a.¹⁵²

132. CRC komitet je prepoznao da, kao opšte pravilo, sudska ročišta treba da se odvijaju privatno, ali da bi moglo biti „izuzetno ograničenih“ izuzetaka od ovog pravila.¹⁵³ Ovaj stav se u određenoj meri odražava u članu 14. **Direktive o detetu**, koji predviđa da sudska ročišta koja uključuju dete obično treba da se održavaju privatno ili sud treba da donese odluku da se takvo ročište održi privatno. Ova odredba je široko formulisana zbog razlika u pravnim sistemima država članica.¹⁵⁴
133. ECtHR je razmatrao pitanje zatvorenog sudskog ročišta koje uključuje dete u predmetima T protiv Ujedinjenog Kraljevstva i V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva. T. i V, koji su bili deca uzrasta od 10 godina u trenutku zločina i 11 u vreme suđenja, su osuđeni za ubistvo. Iako je korišćen niz posebnih mera, suđenje je bilo javno, a imena dece su objavljena nakon izricanja kazni. Priznavajući interes otvorenog sprovođenja pravde, ECtHR je naglasio da je interes mogao biti ispunjen obezbeđivanjem „prava odabranog pristupa“ i „razumnog izveštavanja“. Drugim rečima, čak i ako javni interes zahteva da ročište u kojem učestvuje dete bude javno, treba da postoje ograničenja u pogledu otvorenosti takvih suđenja. Advokati takođe treba da imaju na umu da CRC komitet i Pekinška pravila navode da identitet deteta mora da ostane anoniman.¹⁵⁵
134. Advokati ne mogu uvek biti u stanju da osiguraju da suđenja u kojima učestvuju deca koja su okrivljena lica u potpunosti budu zatvorena za javnost i da čak ne mogu biti u mogućnosti isključiti članove štampe, ali oni treba da osiguraju da je pristup javnosti sudskim postupcima ograničen i da identitet deteta ostane nepoznat javnosti.

Nakon ročišta

135. Nakon održavanja sudskog ročišta, advokati ne smeju zaboraviti da objasne ishod i verovatne implikacije odluke. Kada se donese odluka suprotna željama deteta, važno je da razume na koji način je odluka donesena i meru u kojoj su njegovi stavovi imali ulogu prilikom razmatranja i šta odluka znači za njega.¹⁵⁶ Objašnjenje ishoda ima veliki značaj jer može pomoći detetu da razume posledice svog ponašanja, i može mu pomoći da „prihvati“ odluku.¹⁵⁷ Sveobuhvatno objašnjene razloga donošenja određene odluke dovodi do boljeg uvida deteta u njegovo delikventno ponašanje.
136. Objašnjenje razloga za donošenje određene odluke i konkretnog sadržaja odluke treba da se da na način i jezik koji je razumljiva za dete. Deca često ne razumeju posledice određenih pravnih odluka, posebno kada su počinili prekršaj po prvi put.¹⁵⁸ Na primer, detetu često nije jasno šta kazna društveno-korisnog rada podrazumeva (npr. kada treba da obavi društveno-koristan rad, koji posao treba da uradi, gde i koliko vremena će biti potrebno za izvršenje ove mere).

¹⁵²Cras2016,118.

¹⁵³GC10,stav66.

¹⁵⁴Direktiva o detetu,Preambula56.

¹⁵⁵GC10,stav66;Pekinška pravila,pravilo8.

¹⁵⁶Archard i Skivenes, 2009

¹⁵⁷Rap,2013,Cashmore i Parkinson,2007;Schuytvlot,1999; Tyler,2006;2003

¹⁵⁸Plotnikoffi Woolfson,2002

Žalbe

137. Važno je da dete dobije informacije o mogućnosti ulaganja žalbe protiv donesene odluke. Član 40(2)(b)(v) predviđa da dete ima pravo na preispitivanje izrečene odluke ili mere od strane višeg nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog organa.¹⁵⁹ U *Priručniku o pravdi prilagođenoj deci* se navodi da advokat, zakonski staratelj ili pravni zastupnik deteta treba dati potrebne informacije o žalbi, nakon donošenja odluke ili izricanja presude detetu.¹⁶⁰ Privatni sastanak sa detetom nakon sudskog ročišta je takođe značajan u cilju diskusije o mogućnostima žalbe i savetovanja deteta o tom pitanju.

V. ZAKLJUČAK

138. Primarna svrha ovog Priručnika je da pruži smernice advokatima koji rade sa decom u sukobu sa zakonom kao deo njihove svakodnevne prakse. Namenjen je da pruži podršku praktičarima koji koriste Direktivu o detetu za utvrđivanje i odbranu prava svojih klijenata.

139. Međutim, podstičemo članove LEAP mreže i ostale praktičare da identifikuju stalne probleme u nacionalnom pravu i praksama, posebno u oblastima u kojima odredbe Direktive, ili njihova primena, pružaju nepotpunu zaštitu na nacionalnom nivou. Deljenje ovih informacija nam omogućava da razmotrimo mogućnost korišćenja strateških parnica za pojašnjenje značenja Direktive na način koji poboljšava zaštitu datih prava u cilju pravičnog suđenja ili za drugačiji uticaj na napredovanje ka sveobuhvatnijoj zaštiti ranjivih osumnjičenih lica kroz nacionalno i evropsko zakonodavstvo.

140. Pored toga što je ovaj priručnik namenjen da samostalno bude izvor informacija i smernica za primenu Direktive o detetu, delotvoran rad sa detetom koje je osumnjičeno lice na rutinski način zahteva veštine i znanje koje prevazilaze granice pravne obuke. Iz tog razloga, Fair Trials je izradio i pokrenuo sveobuhvatniji holistički program obuke Unapređenje odbrane prava deteta, koja inkorporiše informacije o razvoju adolescenata i materijal koji je osmišljen za razvoj „mekih veština“ neophodnih za uspešan rad sa decom koja su izložena stresu. Više informacija o ovom programu obuke, uključujući linkove modela obuke koji prate obuku, možete pronaći [ovde](#).

141. Praktičari koji traže dodatne informacije o pravima deteta u sukobu sa zakonom i praktični korak po korak priručnik o pružanju pomoći deci klijentima se takođe podstiču da koriste praktičan priručnik izrađen od strane Defence for Children International („DCI“).¹⁶¹ DCI je takođe pripremio priručnik za države članice kako bi pomogao u primeni Direktive o detetu i drugim međunarodnim standardima o maloletničkom pravosuđu.¹⁶²

142. Ovaj priručnik će biti prosleđen hiljadama advokata širom Evrope, a svi oni se pozivaju da urade sledeće:

- [Kontaktirajte nas](#) kako biste nas obavestili o napretku primene direktive u svakodnevnoj praksi.
- Obavestite nas da li sudovi donose pozitivne odluke na osnovu primene direktiva. Ovo može biti korisno za ljude u drugim zemljama.

¹⁵⁹Takođe videti GC10, stavovi 60-61

¹⁶⁰Priručnik, stav 75

¹⁶¹DCI-Belgija, „Praktičan priručnik za advokate–Kako braniti decu u sukobu sa zakonom?“, dostupno na: <http://www.mylawyermyrights.eu/wp-content/uploads/2016/05/PRACTICAL-GUIDE-FOR-LAWYERS.pdf>

¹⁶²DCI-Belgija, „Priručnik za države članice–Kako zaštititi prava deteta u sukobu sa zakonom?“, dostupno na: http://www.mylawyermyrights.eu/wp-content/uploads/2016/05/MANUAL-FOR-EU-MS_Web_EN.pdf

- Posetite našu veb stranicu www.fairtrials.org redovno radi ažuriranja o ključnim događajima koji se odnose na direktive i vesti o mogućnostima pohađanja obuke.

LEAP
Fair Trials
Proleće 2018.